КОНТРОЛЬНЫЙ ЭКЗЕМПЛЯР

ЛЕНИНСКИ КУЛЬТУРНИ РЕВОЛЮЦИ КОТЪЯЛАР

Масса а мехкашкара пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

(С В Е Т)

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIай обкома, Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Советен Министрий Советен орган

Орган Чечено - Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР.

ГАЗЕТА АРАДУЬЯ 1923 ШЕРА ДЕНЗ | № 44 (4336). | ШИНАРДИ, 14 апрель, 1970 ш. | Мах 2 кеп.

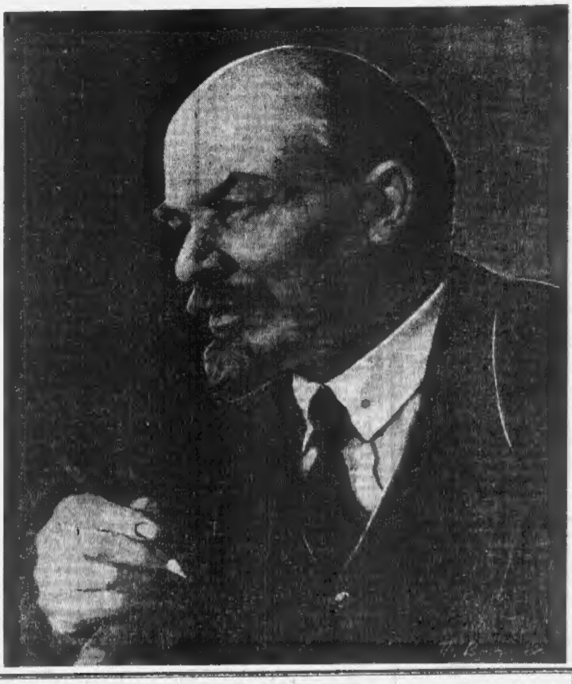

В. И. ЛЕНИН.
Художника П. Васильева сурт.
ТАСС фотохроника.

Вай мехка культурни революци чакхъяккхар — коммунистически парте кулгалдеча советски халкъа карагIдьнин сийлахь-доккха гIулакх да.

Пачхьба хана йоазув а дешар а доацаш тIехьабиса мохк хиннача Нохч-ГIалгIай республике культурни революци ярах хиннача доккхийча хувцамех дуьш оаха укх номер тIа. Из хетаю В. И. Ленин вьь 100 шу дизара.

КУЛЬТУРНИ РЕВОЛЮЦЕ ЛЕНИНСКИ ПРОГРАММАХ РЕВОЛЮЦИОНИИ ТВОРЕНЕН ПРАКТИКАНЕН ЮКЪЕДИХЬА ЛОАРХIАМЕ ДАКЪА ХИЛАР. ЦУН КЕРТТЕРА ЧУЛОАЦАМ ВА: ХАЛКЪА ПРОСВЕЩЕНИ ЛАКХЪЯР, ГЕТТАРА ДУККХАЧА КЪАХЬЕГАМХОШКА ПОЛИТИКА, ЗНАНЕШ, ЭСТЕТИЧЕСКИ ГАНЗАШ КХАЧИЙТАР, IИЛМА СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ИДЕОЛОГИ ДIАЙОАРЖАЯР, ХАЛКЪА ДЕРРИГА ДУХОВНИ ВАХАР ЦУН ПРИНЦИПАШ ТIА ВIАШТIЕХЬДАККХАР, МЕЛКОБУРЖУАЗНИ УЙЛАШИ ГIУЛАКХАШИ ДIАДАХАР.

«В. И. Ленин вьь 100 шу дизарах» йолча КПСС ЦК Тезисаш тIера.

ОКТЯБРА СЕРДАЛ

«ЦIеча Октябро шерра никъ дьаблийллаб IалахьматI йоккхача масштабах культурни революци яра, — яздьд В. И. Ленина. — Из кхоачашъю дIайоелленнача экономически революце ларда тIа, даим цунца айхха бувзам а лоаттабеш. Уйла ел оаш, тайп-тайпарча къамех бола, культура тайп-тайпарча дагIаш тIа латта миллионаш бола моIа а кхел а ших берригаш а хIанз хьалхашкахьа, кердача вахарга болабеннаб».

В. И. Ленина ишта дика гуш хиннад, культурни революци мел боккха лоархIам болаш я халкъий вахаре. Октябрьски революцена карагIдаьннача сийлахь - доккхийча гIулакхех цаI да ленински культурни революци.

«Социализма ах бIаь шерарча опыто хьагойтад культура кхоллара хьакъехьара парте ленински политика нийса хилар», — аьннад «Владимир Ильич Ленин вьь 100 шу дизарга» яхача КПСС ЦК сецам тIа.

ХIанз, ленински юбилей дерле кийчлуча деношка, дерригача лулецена хьалхашка доккхал де йиш йолаш да ленински культурни революцех хьахийнар. ТIехьадиса хинна вай мехкара дуккха къамаш культура лакхача боарамга кхьачад. Ленински къаман политиках, Коммунистически партен Советски правительстваи политикаха хьадаьнна беркат да из.

Хьаэшргъа вай Нохч-ГIалгIайче. Пачхаьа замалахь из геттара тIехьабиса мохк бар. Шоай наьне меттала йоазув дацар нохчийн гIалгIайн. 1923 шера 1-ча май аренгар наьна метталарча «Сердало» яхача гIалгIай газета эггара хьалхара номер. Дерригача къаман дег чура доагIаш дар цу номер тIара ер дешаш: «...Тахана ди, 1923-ча шерарча май бетта хьалхара ди диш ма лулда сайна, гIалгIай цIи йолаш, гIалгIай мотт лебеш вай укх дуьнен тIа мел дахI..

Сага юха дийналар мо хIама да, вайга Советий Iаьдало тахка карча дийнахь кхачийтар — вой йоазон ди хилар...»

Дог тохадолийт цу дешаша тахан а. ДIауйла йича, дуккха хана ца. ХIаьта мел доккхий хувцамаш хиннад цу юкъа? ХIанз республика школашка, институташка, профтехучилищашка, кхыча дешара заведенешка дешаш 300 эзар сорвIа, саг ва. ХIара кхоалагIвар дешаш ва. 12 эзар хьехархо ва педагогически болх беш.

Тайп-тайпа говзанчаш кийчбу Грозненски мехкдьаттан Нохч-ГIалгIай педагогически институташка, Грозненски мехкдьатта техникуме, Серноводски Наьсарени юртбоахама техникумашка, республикански медицински, музыкальни, педагогически училищашка, учета механизаце Грозненски техникуме.

Республике болх беш я тайп-тайпа Iилма-тохкама институташ, IаьнIилмай кандидаташ, царна юкъе нохчийн гIалгIайн кхалнах а болаш. дуккха Iилмай докторащ ба республике.

Советски Iаьдал дьалехьа Нохч - ГIалгIайчен юрташка дарба деш 7 лор мара вацар. ХIаьта хIанз республике чакха медицински гIулакх деш ва 1865 лор, 5761 юккъерча медицински персоналах вола саг.

Республике эрсийн, нохчийн, гIалгIайн меттала арадув дьъ республикански газета, «Орган» «Лоаман Iуйре» яха литературно-художественни альманахаш, районни дукха тираж йолеи газеташ. Нохч-ГIалгIай книжни издательства эрсийн нохчийн, гIалгIайн меттала арахеш тайп-тайпа художественни литература.

Республикал арахьа а довзаш да вай драматически театраш, вилен халхарен ансамбль. Вай берригача мехка а. хIаьта ишта довзал дехьа а дукха везаш ва гIорваьнна халхара говзанч Эсамбаев Махьмуд.

Нохч-ГIалгIайчен поэташен писателашен пьою произведенеш республикал гьнина ара дIаяйзай. Уж нохчашен гIалгIашен йийша ца Iеш, белаже тIайню вай мехка дуккхача къамех болча нах.

Лоаца дийцача, ишта да культурни революцех тьадаьнна беркат. Тахан укх номер тIа душ цу хьакъехьа.

КарагIдаьннараш дукха да. Цхьабакъда, дIахо хьалхашка латта деккарлш а ля доккхий. Партийни организацеш деккарийла я вай мехкарча халкъий культураш шорра дIа-юха а йовзийташ, вIашагIкхуэла, коммунизм хьалъяра хIанзарча доккхарашка хьежжа культура болхлой болх вIаштIехьбаккха.

Вай мехка коммунизм хьалъяра новкъа дерригача советски халкъашца цхьана, бIубенна болх Нохч - ГIалгIайчен къахьегамхой. Парте хьалхашка оттадаь деккараш сийлеща кхоачашдара низ хьаькъали ца кходеш къахьегаш ба республика культура болхлой я. Партен халкъети са доалдаш я формах къаман чулоацамах социалистически йола вай культура. В. И. Ленина 100 шу дизара сийна тIенийца социалистически деккараш тIехкхоачашду республика культура болхлош. Нохч - ГIалгIайчен поэташа, писателаша, художникаша шоай дикагIйола произведенеш хетаю хьамсарча баьччана. Вай драматически театраша кийчъяьй юбилейни спектаклаш. Республика культпросветучреждениеша чакхйоах тайп-тайпа юбилейни мероприятеш. Нохч-ГIалгIай филармоне, илли халхарен ансамбла кийчъяьй керда концертни программаш. Ленина васкеташ вахаре кхоачашхилар хьагойташ, сийлахь - вокха баьчча дег чура безам дола Цхьй оттадаьд республика культура болхлоша укх денощка.

Ленина васкеташца хьалхло а лелаеш, парте кулгална нар шоаш кхо ца беш къахьегарга, дерригача советски халкъаша цхьана коммунизм хьалъеш боахьа Нохч-ГIалгIайчен къахьегамхой духовно детIаккхувлара, коммунистически идеалашта мутIахьа болаш уж хьалкхебара.

Медалаш — дикагIчарна

Укх шоаттадийнахь В. И. Ленина 100 шу дизара хетаь торжественни собрани хилар Сунженски района «Орджоникидзе» цIерагIа колхоза.

Галашкара культура ЦIа цIеккха ца хиннача тайпара хьандизадар собране баьхкача колхозхоша, юртарча интеллигенца, бокхийча наха.

Собрани хьетти колхоза парткома секретарв Орцханов Уматгире. Дош лу Сунженски райисполкома председатела С. Х. Плиевна «В. И. Ленин вьь 100 дизари яха доклад ю цо. Цул тIехьагIа социалистически якъе къаьстта дика толамаш даьккараьа Юбилейни медалаш елар. Iкъаьн баройтта саг ва боахама Ленински Юбилейни медалаш хьожаль. Царна юкъе ба колхоза дикагIа вола тракторист Оздоев Хьамид, доярка Чаниева Лиза, жа Iу Долаков Абукар, Iальсий лепадер Поповин Мария, ишта кхыбараш.

Шоай къахьегамах дика мах берах Коммунистически партонен Советски правительствен барнал оалаш собране къамаьлаш дир цар.

Цул совгIа укх шера хьалхарча квартале хьайбай продукци йоккхара план тIехкхоачашъярах КПСС Сунженски райкомен, райисполкомен грамоташ а елар хьайбеш лепадераша.

С. АРСАМАКОВ.

СИЙЛЕН ГРАМОТА — МЕХКДАЬТТАХОШТА

10 апрель — пIаьраск. Доккха цIей деддеш сцина кийчъяь я МалгIабикера Чкалова цIерагIара клуб. Сцена хьалхашка хьалтехача плаката тIа укх тайпара йоазув дар: «Ленина идеяш яха а ях кот а юва», хIаьта дIахо — доккха В. И. Ленина портрет. Гаьнна дIахоз оркестро локха торжественни марш.

ТIаккъ аьнна хьалйизай клуб. «Малгобекнефть» мехкдьатта доаккхача управленена Ленински Юбилейни Сийлен Грамота ялара хетаьча митинге баьхка ба мехкдьатта довхараш, бурувдеттараш, гIишлошъераш, транспортникаш, города советски партийни болхлой. Дуккхаберий наькъа тIа Ленински Юбилейни медалаш къег.

Митинг хьаелл «Малгобекнефть» НПУ профсоюза группови комитета председатела Т. А. Тебоева.

Къамаьл де дош лу Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совета председатела М. Г. Гайрбековна. КПСС Нохч-ГIалгIай обкома, Нохч-ГIалгIай Лакхехьарча Совета Президиумен Министрий Советен цIерагIа «Малгобекнефть» мехкдьатта доаккхача управлене коллектив цуна Ленински Юбилейни Сийлен Грамота ялара дувзадеша даькъаля юви пятилетка тIеххьарча шера задани кхоачашъеча кхы а дикагIа толамаш дехар лоаш ловиа а боаккхаш. Пачхаьлкхен леза совгIат «Малгобекнефть» НПУ начальникага нов. С. А. Плиевга делу.

СовгIат хьоацаш города беригача мехкдьаттахой цIерагIа КПСС Центральни комитета, СССР Лакхехьарча Совета Президиума, Министрий Совета, ВЦСПС МалгIабика мехкдьаттахой къахьегама лакха мах барах чIоагIа баркал оалаш къамаьл дир С. А. Плиева. Цо дош делар дIахо йодача хана дуккхача къамех латта МалгIабика мехкдьаттахой отряд КПСС Ленински Центральни Комитета гонахьа кхы а чIоагIагIа кхоталургхиларах, даькъа толамаш кхы а чIоагIдергхиларах. КПСС XXIII съезден КПСС ЦК пленумийн решенеш кхоачашъяра цо шай берригаш тIабохийтаргхиларах.

В. И. Ленина 100 шу дизара сийна яьржача Еррисоюзни яхье котало яьккхарен лакхера пачхьалкхен совгIат дьларцен мехкдьаттахой даькъал а бувцаш къамаьл дир «Грознефть» объединене начальника В. Б. Назарова.

Цул тIехьагIа мехкдьатта доахача предприятешка хиннача производства культурага Еррисоюзни хьажаре хьалхара моттиг яккхарах дола СССР Министрий Советен ВЦСПС-ен Диплом дIаделар цо мехкдьатта доаккхача управлене викалашка.

КПСС МалгIабике горкомен къахьегамхой депутатий городской Совета исполкоман цIерагIа города мехкдьаттахой. Дезача совгIаташца даькъала бувцаш митинге къамаьл дир КПСС горкома хьалхарча секретара Д. П. Саенкос.

Митинге къамаьл даьча шолагIча промысла моттигерча комитета председатела В. М. Столяренкос, мехкдьатта перекачка еча цеха лаборантказ В. Е. Макаровас, кIоарга тохкама бурувдеттача И. А. Черепкова мехкдьаттахой йоакхо ярах, сийлен совгIат даларах баркал аьлар партенен правительствален, шоай коллективаша юбилейни яхье даьхача толамех дийцар, дIахо йодача хана кхы а дикагIа къахьегаргхиларах Коммунистически партенен советски правительствален дош делар.

Митинга доалашхоша дог раьза а болаш Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитетаген, СССР Лакхехьарча Совета Президиумген, СССР Министрий Советаген, ВЦСПС-ен локхьайтача письмо текст тIаййар.

А. БАСИЕВ.

Дика чакхдаьлар субботник!

НАЬСАРЕ

Хоза Iуйре ера Наьсаре юбилейни субботник долча дийнахь 7 сахьат даьча хьалйизар къона города, юртий улицаш. Гаьнача дIае, - улицаш, кон-кърташ цIенле арбаьлар нах, хIаьта кхаьшкарча, промышлени, предприятешкарча болхлоша шо-шоай производственни моттигаш хьалаьцар.

«Электроинструмента» болхлоша 5 эзар сома маьха продукци арахийцар цу дийнахь.

Берригаш а районе субботнике къахьега араваьлар 14000 гаргга саг. Шоаш даьккха 12700 эзар сом елаи пятилетка фонда юкъо дахийтар цар. Цу тIа 96 эзар сома лаьрхIа продукци ара а хийцар.

М. КАРАЕВ.

●

ЛЕНИНСКИ РАЙОН

Дика чакхдаьккхар коммунистически субботник В. И. Ленина цIерагIча района къахьегамхоша. Наха дакъа лоацарга а дар болх барга а диллача укх шерара Еррисоюзни субботник къаьстта белгалдар.

Района промышлени предприятешка боахамашка, культурни дешарен заведенешка къахьегаш а дешаш а вола 63 эзар совгIа саг араваьлар субботнике. Царех 18 эзар шоай балха моттигашка болх беш хилар. Цу хьан дийнахь 315 эзар сома маьха продукци арахийцай цар. ХIаьта болх баь шоаш даьккха 30000 сом елаи пятилетка фонде дIачудала лаьрхIад.

Ишта дукха даьд къахьегамхоша шоай район хозьеран тоярах. Кирова цIерагIара салоIама парк, шиъ бешi, 14 сквер, шиъ стадион цхьалхаьньхай, бархI аллея дIаергIай. Цул совгIа къаьстта хоза кулг теха цIеньяь 20 совгIа берий площадка, 5000 эзар квадратни метр улицаш цIеньяьй.

Доккха цIей деддеш сайна дог гIоздаьнна, хьинар айдеша бар къахьегамхой. Цар дегаш яхы а чIоагIа гIоздоахар массенахьа хоза кийчъяь хьалтехача гойтара агитаце. ХIаьта дуккхача предприятешка, масала, «Красный молот», Швейни объединене, Грозненски ремонтно-механически заводе, транспортен гIишлошъярен организацешка торжественни митингаш, школашка торжественни линейкаш хилар.

БIарчча дийнахь субботнике баьхкача наха гIулакх деш яр буфеташ, дIа-хьа лела радиоустановка, бархI оркестр!

Субботнике къаьстта дика къахьийгар «Красный молот» заводе, Швейно-производственни объединене, № 12 йолча профтехучилища коллективаша, № 56 йолча школа дешархоша.

С. ШАДИЕВ.

●

ГРОЗНЕНСКИ РАЙОН

Еррисоюзни ленински субботника дика кийчо яьр тха боахама къахьегамхоша. Субботнике дакъа лоацаш вар 600 саг. Дукха болхаш дир цу дийнахь: совхоза мастерскеш, центральни усадьба, тракторни парк, фермаш, кхыйола объекташ цIенйир, зизай клумбаш, гаьнаш егIар. Хьалххе а лаьрхIача тайпара, совхоза къахьегамхоша 1400 сом ахча даьккхар субботнике болх баь. Цох 700 сом тха отделене къахьегамхоша даьккхар.

БархIлагIча апреле отделене хиннача собране белгалдаьдар субботнике хIара бригада. хIара къахьегамхочо дергдола балхаш. Цига оттадаьча тайпара сом кхеберча бригадашка къахьегамхой гаьнаш йоIаш, хенаштa кIир тохаш, гаьний мугIарашта юкъера латта оахкаш хилар. Коа тIара оалхазараш лолацеваш ферме Iийна нувхаш дIаяьхор, сомий гаьнаш, зизаш дегIар.

М. ЖЕРНАВИЦКАЯ,
Грозненски района сийи баьпадарами кхедеча № 3 йолча совхоза отделене управляющи.

ХЬОНА, ДАЬХЕ, ТХА СОВГIАТ

[illegible] И. Плиева сурт.

Еррисоюзни субботник хиннача дийнахь. 11-ча апреле, ах бIаь шу дизар Грозненски машинаькъа станцера Грозерча мехкдьатта доахараша, мехкдьатта чакхдоахараша, машинаькъахоша В. И. Ленина цIерагIа 46 вагон мехкдьатта продукташ а ийна йода маршрутни поезд дIаяхийта. В. И. Ленин вьь ах бIаь шу дизара хетадь совгIат дар цар из.

Цу хана дена 50 шу дизад. Укх бетта, 11-ча дийнахь, 12 сахьат доалача хана из дета белгалдоаккхаш В. И. Ленин вьь бIаь шу дизара сийна йоаш кийчдаь къахьегама совгIаташ хьагойташ доа транспаранташ а даьхна масса совгIарахьара Грозненски машинаькъа станце хьаухаш бар мехкдьатта доахараш, мехкдьатта чакхдоахараш, химикаш, кхыбараш. Химикаша дезача юбилейна кийчдаь совгIат да кхоаьча материалий чотах хIинзлехьа арахийца 380 эзар сома маьха продукци. хIаьта «Октябрьнефть» НПУ мехкдьаттахоша планал совгIа даьккха мехкдьатта 130 эзар тонн я. Ишта къахьегама совгIат кийчдаьд Грозненски нефтемаслозавода мехкдьатта чакхдоахача завода, кхыча предприятей болхлоша.

БIарг макхоача Iаьха я В. И. Ленин вьь бIаь шу дузача денна хетаь Грозненски мехкдьаттахоша, химикаша, мехкдьатта чакхдоахараша планал совгIа даьккхача мехкдьаттах арахийцача мехкдьатта продуктех кийчъяь эшелон. Цун юкъ-юкъерча вагонаш тIа доккхийча алапаш цна даь укх тайпара йоазош да: «Грознерча мехкдьаттахоша ер шу доладелча дена планал совгIа даькха мехкдьатта 20 эшелон я». «Грознерча мехкдьатта чакхдоахараша шера планал совгIа чакхдоаккхаргда бIаьнн эзараш тоннаш». «Машинаькъахоша хIинзлехьа планал совгIа дIабихьаб 83 эзар тонн халкъа боахама мухь», кхыдола йоазош.

Духовой оркестр я локхаш, дог гIоздаьнна ба Даьхенна къахьегама совгIат дахьийта Грозненски машинаькъа станце вIашагIкхийттараш.

В. И. Ленин вьь бIаь шу дизара сийна планал совгIа даькха доагор йица ткъоалагIа эшелон дIайохьийташ хилара хетаь Грозерча къахьегамхой митинг хьайийлар. КПСС Грозненски горкома шолагIча секретара А. Я. Давыдова.

— Тахан Еррисоюзни коммунистически субботник долча дийнахь В. И. Ленин вьь бIаь шу дузача ден сийна планал совгIа даьккхача мехкдьаттах, мехкдьатта химически продукци дIайохьийт вай мехкарча промышленни предприятешта, юртбоахама. — аьлар цо. Цо хьахьокх Грозерча къахьегамхоша хьинар кхо ца деш къахьийга хилар. Укх шера ара а хийца планал совгIа реализаци яь продукци миллионаш сомий маьха я. Къахьегама овсаде лакхъяра чотах хьахина я тIакхийтта еррига продукци Юбилейни шера Грозерча мехкдьаттахоша планал совгIа даьккхад 20 эшелон мехкдьатта, бIаьш эзараш тоннаш мехкдьатта сийрда продукци. Уж толамаш доахача хьинар кхо ца деш къахьийгад Ленина орден лелаеча «Грознефть» объединене, «Грознефтехимзаводы» объединене, «Главнефтеснаба», кхыча коллективаша.

Ленина орден лелаеча «Грознефть» объединене болхлоша, инженерно - технически болхлоша, толамаш доах ленински юбилейни вахта этта, — аьлар объединене начальника В. Б. Назарова. — Юбилейни шера планал совгIа 500 эзар тонн 22-гIа апрель тIаккхоачаш 127 эзар тонн мехкдьатта даккха социалистически деккараш тIайийцад объединене коллективо. ХIаьта хьалхарча квартале планал совгIа даькха «Iаьржа дошув» 119 эзар тонн я. Цо хьахьокх тIайийца деккараш ханал хьалха кхоачашдергхилар. Къаьстта дика къахьегаш я Ленински Юбилейни Сийлен Грамоташ яьлача «Малгобекнефть», «Старогрознефть» мехкдьатта промыслови управленей коллективаша.

Укх тIеххьарча хана шоай болх дикка тоабаьб бурувдеттача конторей коллективаша. Март бетта нерза мехкдьатта доалла моттиг хьайийллар Октябрьски контора тов. Оралин корте латтача бурувдеттарий коллективо. № 183 йолча скважино дийнахьи буса [illegible]

(Ийстедоалар. Доалаур 4-ча оагIо тIа).

ЛЕНИНСКИ КУЛЬТУРНИ

ДЕШАРГА БОДА НИКЪ

УКХ ДЕНОШКА ТХА КОРРЕСПОНДЕНТ ХИЛАР РЕСПУБЛИКА ПРОСВЕЩЕНЕ МИНИСТР М. УМАРОВ ВОЛЧА. ЛОХЕХЬА ОАХА КЕПАТОХ ЦО ЕННА ИНТЕРВЬЮ

МалагIа хувцамаш хиннад Нохч-ГIалгIайче халкъа образоване дакъе Советий Iаьдала шераша?

Паччахьа Iаьдал долча хана шоай йоазув долаш хинабац нохчийи гIалгIайи. Нохчий юрташка кийнa нах 0,9 процент хиннаб. 1916-гIа шу хьанийцача цхьан сага сих лаьрхIа шера дешарга дIадохийташ хинар деррига а 20 кепик мара дацар. 1914-ча шера хIанзарча Нохч-ГIалгIайчен доалой тIа ерриге а цхьа юкъера школа мара яцар. Уж а Грозне яр.

Октябрьски революцеца цхьана сердало а ера нохчийи гIалгIайи юрташка. Шоай меттала йоазув хилар цар.

Хьалха теша а хала дар цхьакъда а хIама цо хиннача къеча, наькха хелача вахаре селлара доккхий хувцамаш хургда яьлла. Бакъда, вайне массанена а уж хувцамаш тахан бIаргагуш да. Республике а педагогически мехкаьттан институташ, дукха Iилма - тохкама учреждешеш, юкъерча специальни дешара заведенеш шерра сеть, 551 юкъарe-образовательни школа, дукха школа - интернаташ, массехк спецшкола, обваторни хьисапе ши школа.

Дог IоаглоакхаI хIама да цу школашка болх беча 12 эзар хьехархочох нохчийи гIалгIайи къамах эккъ эзар сагIа сог хилар. Дешара, Iилма - тохкама учреждешешка 17 доктори 306 Iилмай кандидаги ва, царна юкъе 50 кхалсаг а йолаш.

Тахан халкъа просвещене дешаш дуъцаш эггара хьалха дагабоx республика халкъа образоване дегIайоалачa дакъе доккхий толамаш наьха хьалхара хьехархой. Россе тайп - тайпарча городашкара эггара тIехьайкача юрташка хьа а баьхка шоай вахар нохчийи гIалгIайи бераша дийнарий. Царех ба хIана Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни хьехархо Н. Д. Абрашин, 1939 шера Ленина орден енна А. Г. Ролин, цу шера дена тахкарча денналиа гаьнарча доккха юрта къахьегаш йола Социалистически Къахьегама Турпал А. В. Стоянова, кхуваш боагIа тIехьа коммунистически кхетам болаш хьалхкеяра шоай вахар дIаденнех Н. Г. Демушкина, В. А. Велогурова, Е. И. Яндиева, М. С. Фролова, Т. С. Цокиева, Х. А. Бачагаева А. А.-Х. Айдамирова, дукха кхыбараша.

Просвещена дегIаера дакъе малагIа керда тендицеш я хIана гучаяьлла?

Дешара кердача планеши программехя болх бе доалaро торо хулийтаргья кIезига комплектни школаш дIаяха, школаш интернаташ хьеллийта, юкъерчеи берхIшерарчен школашка дIахача (продленни) ден группаш дукхагIа хилийта. Массаза а юкъерча образованега вилар кхоачашдеш дитт. ТIехь - тIехьагIа дукхагIа хул лактерча классашке дешаш йола вайнаьха йиIигаш. Шерагара шерага лакхдуш боагIа дешархой успеваемость, цхьан классе шоллагIча шера чубусараш кIезигу.

Дукха да республике халкъа просвещени дегIайоалaра кхы дIахо а де дезараш. Юрташкарча школашка хьехачарех цхьаь цаI сог специальни образовани йоцаш ца хилийтари тIехь къовсам кхы а чIоагIбe лерхI, деша ха йола цхьаь цаI бер дешара юкъера дIо ца валийтара дерригa а низаш оарцагIдаьхад, кхы дIахо а цу гIулакха чIоагIа тергo ергья.

Мишта лаьхавьххад республика школаш В. И. Ленина юбилейна?

ДIадахача шерарчул дукха лакхъеннай укх шера юкъера образовательни школашна дешача бериій успеваемость. ХIара школа коллективаша юбилей дикача хьоцдамаша кахъахх аьнна тIейийца социалистически декхараш кхоачашдаьд. Баьчча юбилея накъабоагIаш дукха дика гIулакхаш карагIдаьхад дешархоша, хьехархоша. Цу сийлахьча денна хетаде дар школьни самодеятельноста коллективаш хиланa хьажар. БIаьстанарча каникулий деношка кьонача изобретательий, Iилам дукха дезарий хлеташ хилар, къаьст - къаьстача предметех республикански олимпиадаш хилар. Баьчча юбилея хийцо еш дукхаче школашка Ленина музейш е ленински цIеной хьадийлар. Цу денна накъабоалхаш шоай дIадоладаь дика гIулакхаш кхы дIахо дахьа лерхI республика школай коллективаша.

Нохч-ГIалгIай педінститута историко-филологически факультета III курс занятешка. И. Пиаева сурт.

ЦИФРАШИ ФАКТАШИ

Хьалха Нохч-ГIалгIайче 1000 сагага лаьрхIа 9 дийна саг мара вацар. Кхьмаьттиа Грозне а 1943 шерa 44 процент мах бар дешар ца воаш.

. . .

ХIана вай республике массе тайпа дешар дешаш юкъерча образоване школашка, институташка, техникумашка, профтехучилищешка, тайп-тайпарча курсашка дешаш 300 эзар сагIа саг ва.

ХIана ца эшаш республике кIира кхоалагIа вола саг дешаш ва.

Республика я юкъерча дешара 551 школа, цар чу дешаш 273 эзар саг ва. Школашка цхьаьн эзар хьехархо ва.

. . .

13 юкъерча специальни дешара заведене дешаш 15 эзар саг ва. Цу заведенеша кIира шера дукха арахец мехкаьтта промышленноста эша специалисташ, гIишлошъергаш, энергетикаш, агрономаш, зоотехникаш, экономисташ, бухгалтераш, хьехархой, медицински белахой, кхыбараш.

Юкъарча специальни дешара заведенеш эггара къахьегIахьаргаш я Грознерски мехкаьтта техникум, Серноводски, Назранерски юртбоахама техникумаш, республикански медицински училищи, № 1 йола Нохч-ГIалгIай педагогически училище, машиностроительни Грознерски техникум.

. . .

1920 шера республике хьайилар эггара хьалхара ВУЗ—Грознерски мехкаьтта институт.

50 шера болх беш Грознерски Къахьегама ЦIеча Байракха ордена нефтяной институте кийчбаь лакха квалификаци йола дукха инженераш - технологаш; инженераш механикаш, инженераш-геологаш, инженераш-геофизикаш, кхыбола специалисташ. ХIанз институте дешаш вагIа 6960 саг.

Республика шоллагIвола ВУЗ а Нохч-ГIалгIай Пачхьалкхан Педагогически институт, цига дешаш вагIа 6252 саг.

НАЬХА ДЕГАШ УРАУВТТАДЕШ

«Искусство халкъа я. Ший кIоаргагIа долча эалашца къахьегача дукхача адамий соммача тIоамех чуяха еза из. Цу адамашa кхетаяла царна дукхаезаши хила еза. Цо шийца хьаьIашагIтохa деза цу адамашта хетар, цар уйла, лоIам, уж гIоаттаде деза. Царна юкъера художникаш хьасомабахен дегIаякхуьлен бола цо». Сийлахь-воккхача Ленина цу васкета тIа хьахьекхай социалистически реализма искусства белгалонаш лакха идейность лог урвоттадеш, оарцагIвоаккхаш бола лоархIамиш, халкъа эстетически кхетам балара дакъера цун хоадамболлаш бола лоархIам, керда общество хьалъяр дукха лоаттабена сийлахь - боккхача къовсамцара цун бувзам.

В. И. Ленин ваь 100 шу дизара яхе йоагIачa тайлара цехьалха кийчлуш йолча культурни искусствах учреждешеш боккха болх бу къахьегамхошта коммунистически кхетам балара. Нохчийи гIалгIайи халкъий культура тоаенна хилар къаьгга хьехьокхаш доза тешал да республике театральни искусство дегIаяр. Театрий репертуарашка кертера моттиг дIалоеш советски авторий пьесаш. цар тIа къаьгга хьахьекхаб Советски Iаьдал бахьан долаш вай парте лоаттабеь къовсами коммунизм хьалъяра проблемаши.

Масала, М. Ю. Лермонтова театро оттаьй «Хьо этта латта гIулакха» яха Ю. Германа, «Дорзал» яха Е. Яновске, «Со цхьаьтургвац» яха А. Мальсагова йраш сенна йола, коммунистически кхетам балара лоархIаме произведенеш. Юбилея деношка арагаргьа Советски паччахьалкхен вахара хьалхарча шерий къахьехьа, Советски правительстваца керте латташ В. И. Ленина баьча балхах дувцаш йола А. Афиногенова «Москва, Кремль» яха керда спектакль.

Йоккхийча промышленностен юртбоахамеи предприятешка а хIаьта иштта дешархошца а дешара заведенеи студенташца а вIашагIкхетараш ду, каст-каста «театральни поездаш» вIашIIехьйоах театро.

Юбилейни шера къахьегамхошта гIулакх дела чIоагIа бехктокхаме болх а лоархIаш кийчъеннай Х. Нурадилова цIерагIча театра коллектив.

Театра сцена тIа хьувкх С. Бадуева «ПаьтIамат», М. Солцаева «Бешто», М. Ошаева «ШоллагIа талгIе» яха спектаклаш, араяьккха кийчъяьй М. Солцаевеи М. Ошаевеи «Къовсам» яха спектакль.

Театра коллективо чIоагIа болх баьб юртарча зрителa гIулакх дира. Масала, республика ерригача районашкa чакхлаьхад В. И. Ленин ваь 100 шу дизара четадаь театральни искусства декадаш.

156 спектакль хьекхай театро, цига хьажа веннав 24481 саг — юрта боахамера къахьегамхой.

ХIара районе оттадьд хоза кийчдаь транспаранташ, лозунгаш, рекламни щиташ, къаьстта афишаш яраьхай. Уж мероприятеш чакхйоалхача хана доккха новкъостал даьд районий партийни организацешa. Цар кулгалдеш а юкъарчал позициш дакъа лоацаш а вIашIIехьдаьхад театра коллектива кхашкарча къахьегамхошца вIашагIкхетталуйта. ХIара районе творчески вIашагIкхетараш хиннад фермашкеи кхашкеи культбоалхлошца. районни семинараш еча дакъа лоьцад театро Наурски, Ведени, Ачхой - Мартана районашка. Из дика дIадоладаь гIулакх дIахо дахьаш дергдац цаьнн театро меттел искусства ерригача учреждешеш а.

Кхуаш боагIача тIехьенна кхетам балара гIулакхо бораате болх бу республикански тешкий театро.

Искусство дегIайоалаеча «ЮагIа новкъостал ду художественни самодеятельносто.

Дукха ха йоацаш республика чакхдаьлар халкъа талантий VIII-гIа республикански хьажар. Хьажара юкъе дакъа лаьцар укх тIеххьарча шерашка тоьъал дегIадаьхкача халкъа театраша а. Ленински васкетаи кхоачашдеш Советски халкъо даьца толамаш хьахьокхаш йолча пьесашa йоккхагIа йола моттиг дIалоацаш кердача произведенешка шеръеннай репертуар. Из баьлу республика халкъа театраша. В. И. Ленин ваь 100 шу дизара сийна республика халкъа театрий выступленешa.

Къонача зрителa халкъа театро Ленински юбилейна хетаяь «Наташа» яха Берестовске спектакль оттайир (режиссер я Киргизски ССР-ей Нохч-ГIалгIай АССР-ей заслуженни артистка Н. М. Тайц). Вай кагирхой кхелех, цар лерхIарех, вахара нийса никъ лахерах дувц пьеса тIа. Зрителаша чIоагIа дика могаю спектакль.

ЧIоагIа сакъердаме спектакль оттаьй Сунженски района халкъа театро. Йоккхийи чоалханеи драматически произведенеш оттаяра гIулакха йоккха опыт йолаш да театр. Городеи театрея зрителашта дукххаза а бIаргайнай цу коллективо оттаьь спектакль.

Юбилейна лакъалодаш «Шоре СибарегIа» яха Гарнича пьеса оттаьй театро.

Назранерча халкъа театро шийн зрителашта хьокха оттайир А. Хамидова «Совдати Дауди» яха пьеса. Цо дуьц кердачо къадеиначунца лоаттабеча къовсамах, дIахача замах юкъенса во гIулакхаш дIададарах, керда саг хьалкхерах. ХIана толаме выступленеш ю театро района къахьегамхошта хьалхашка.

В. И. Ленина цIерагIча культура ЦIеи драматически коллектива йола дукха шераш да. Ленински юбилейна спектаклаш кийчъяьй драматически коллективаша: Солодара «ДуIан хаиисрбараш», Эвалда «Майра дегаш», Володарсе «Революце мугIаерчъяр», Богомазовеи Татровеи «Том — доккха дог» яхараш.

Волх дика бу В. И. Ленина цIерагIча культура ЦIеи халкъа оперни театро. Художественни самодеятельноста 8-гIа республикански хьажар долча хана цо оттайир Пуччине «Чио-Чио-Сан» яха опера, хIаьта из бахьан долаш цунна лауреата цIи а елар. 22 апреле — В. И. Ленин ваьча дийнахь цу коллективо кийчъяьча Молчанова «Заря» яхача кердача опера премьера хургья.

Воккха болх чакхбоах «Красный молот» завода, Крупская цIерагIча культура ЦIеи, просвещене болхлой республикански ЦIеи халкъа драматически театраша.

ДIаяхача шерашца нийсйича самодеятельни драматически искусство дегIаенай республике. Спектаклашта дикагIа ю художественни кийчо, дикагIа хиннай лоазарий гоазал, лакхъеннай цар культура.

Цхьабакъда Халкъа театраша лерттIа болх бара мел эшараш хIанз а даь яьнна партийни советски органаш, культура министерство.

Дика кийчо йолаш бола специалисташ эш халкъа театрашта. Цу гIулакха профессиональни театрий актерий режиссерий новкъосталла коллективашка дешара занятеш еза, хаддаза семинараш гулъелга, квалификаци лакхъю курсаш йоахкага вIашIIехьдаккханза дергдац. ХIана а дика лоархIадац вай театрий материальни база хьалъяра дешах.

Республике самодеятельни искусство дIахо дегIайоалаяро, болхлой, колхозхой, интеллигенци, къаьстта а кагирхой цунна юкъе чуувзаро вай партена доккха новкъостал дергда коммунизм хьалъераната эстетически кхетам балара.

Р. САИХАНОВ,
КПСС Нохч - ГIалгIай обкома пропаганда агитацея отдела заведующе заместитель.

НИЙСАЧА НОВКЪА

Белгала толамаш доаха накъабоагIа Ленинска юбилейна Нохч-ГIалгIай АССР художникий союза коллектив. В. И. Ленин ваь 100 шу дизара хетаньча город Ставрополе хиннача «Советский Юг-69» яхача зональни художественни выставке яр 25 автора 60 произведени. БоккагIа болча новкъостаца цхьана цига дакъа лоацаш хилар СССР художникий Союза членаш бола къона итт художник в. Укх йоккха йоацача статья тIа са буаца безам ба цар творчески толамех.

Лоацаче хана, кхаь шера чухь художественни дешара заведенеш арахийца Нохч-ГIалгIай художникий союзе баьхкараша, е шоай специальностах тайп-тайпарча организацешка болх беш болча художникаша хьахьекхар боккхагIа болча шоай новкъостий традицеш дIайохьалъргдола тIехьа ше хилар — лаккхача идейни боарамеи говзал болаши творчески болх бир цар живописе, скульптуре, графике, прикладной искусства. Царех ва 1968 шера дена СССР художникий Союза член йола Асуханов Аманды. Цо творчески толам бяьккхар 1967 шера а тIехь «Советский Юг-67» яхача г. Краснодаре хиннача Октябра 50 шу дизара хетаяьча зональни художественни выставке. Цу выставке хьахьокхаш хиннача «Жа Iу» яхача цун картина дуьц юрта боахама къахьегамхочун вахар. ХIаьта «Советски Юг-69» яхача художественни выставке хьахьокхаш яр цун «Продотряд», «Уйлани» яха произведенеш.

Кхоначарна юкъе белгалвоалаш ва СССР художникий союза кандидат Шамурзаев Шамал. Юрта боахама къахьегамхой портреташ даьд цо натура тIара. «Советский Юг-67» яхача художественни выставке хьахьокхаш хилар цо даь белхаш—«Социалистически Къахьегама Турпала Муслиева Тамара портрет», «Партизана Барсанукаев Ибрахима портрет», «КIус вечун портрет», хIаьта «Советски Юг-69» яхача выставке хьахьокхаш хилар Шамурзаев даь «Сийлахь-боккха Даьхен тIема юкъе дакъа лоацача хиннача «Джабраилова портрет». Боккха бехктокхам хетам даь да цу художника историко - революционни темах дола балхаш — «Асланбек Шерипов», «Орджоникидзеи Шериповi 1969 шера» яха а кхыйола а произведенеш.

Дика толамаш доахаш къахьега И. Е. Репина цIерагIча институте дийша ваьнначa живописца Артемьев Анатоле. Институте деша а вахалехьа цо даь хинна балхаш республикански краеведчески музее хьахьокхаш да. 1968 шера дена СССР художникий союза член ва из. «Перегон» яхача цун картина гойт жа дехадечун къахьегама вахар. «Володя Ульянов Волге чкъарий дуцараштa юкъе» яха сурт композици дика йолаш да.

ХIара фигура образ болаш да даьчча хIамаш ена художника Дутаев Илеза «Шахматаш» яха картина. Наьха оамалаши гIулакхаши дика хьахьекхад «Боккхийна наьха кхамаьлаш», «Наькхаьхой», «Боккхийна наьха халкар» яхача цун произведенеша. Халкъа юмора кIоарелен чура йоагIача идей образни строй я цар. Шийн творчествоца юмористически жанра юкъ республике дIайоладьй Дутаев Илеза.

Къонача графикех белгалвоаккха воагIа Вячеслав Глумов, «Советский Юг-69» яхача художественни выставке хьахьокхаш хилар цун «Ленин вайца ва», «Грозне мехкаьтта — Даьхенна» яха произведенеш «Грозне мехкаьтта — Даьхенна» яха цун картина В. И. Ленин ваь 100 шу дизара хетаньча Москве хьайийллача художественни выставке хьахьокхаш да. Творчески дика дегIабоагIа къона художникаш Идрисов Дадаш, Дадаев Хьамзат.

КарагIдаьннарех кхоачам бац Iеш, доккхий творчески толамаш даха лерхI укха коллективо укх юбилейни шера.

Н. БЕКИЧЕВ,
Нохч-ГIалгIай АССР художникий Союза правлене председатель.

УНАХЦIЕНО ЛОРАЕРАШ

ИНТЕРВЬЮ ЛУ РЕСПУБЛИКА УНАХЦIЕНО ЛОРАЯРА МИНИСТРА М. ИНДЕРБИЕВА

Статистически даннех Октябрьски революци хилалехьа Нохч-ГIалгIайчене ерригa а итт больницеи 19 лори мара хиннавац. Мишта дегIаденад республика унахцIено лорар Советски Iаьдал эттача шерашка.

Бакъда, Революци хилалехьа юрташка бахача нохчашта 104 эзар сага лоархIаш цхьа лор мара вацар, хIаьта цу хана беррига а 70 эзар мара ца хиннача гIалгIашта цхьа фельдшер хиннав. Наха специализированни квалифицированни гIулакх дарах дувце а мича деза.

Советий Iаьдал эттача хьалхарча деношка дена Нохч-ГIалгIайче яхка йолаю унахцIено лорара учреждешеш. ГIалгIашта юкъе эггара хьалха Наьсар Керте 1919-ча шера больница хьаййиллар хьинарерча революционера лоро А. К. Алибекова. Нохчашкахьа эггара хьалхара больница 1920-ча шера Шатое хьайиллар лоро Н. А. Радова.

Дукха тIаьма де низ бацар цу йоккха йоацача шин больница. Бакъда, боккха политически лоархIам бола гIулакх дар уж хьеллар. Цар нохчаштеи гIалгIаштеи бIаргадайтар Советски Iаьдало шоай йоакхо еш хилар. Цул тIехьагIа дукхача районашка хьаелл больницаш. Тахан вай цецдаллал доккхий хувцамаш хиннад вай республика унахцIено лорарча. Республике я поликлинически отделенеш а йолаш 72 больница, бахача наха юкхьанцара лорий новкъостал деш йола 280 фельдшерско-акушерски пункт, 87 соагIа кхалнаьхен берийи консультаци, 240 амбулаторно - поликлинически учреждене, ийс санатории курорт, кхоъ профилактори.

Бахача наха гIулакх деш 1865 лори юкъера медицински образовани йола 5760 соагIа саги ва.

ЧIоагIа дог гIоаздоаккхаш хIама да цу лорий доккхача эскарана 400 гаргга саг нохчийи гIалгIайи хилар, цу дакъе 200 соагIа кхалсаг а йолаш.

Дувцал тхона юрташка бахача наха дечa медицински гIулакхах лаьца, цо дIахо дегIадарг кийчъеха а.

Вай республике цхьаь цаI района як йоккха гоалаи йолча лорашa дарба деш йола больницаш йоалаш. Къаьст-къаьстача лазарашта дарба деш йола дукха отделенеш а йолаш а царех цудахагIьараш. Масала, Сунженски районни больнице я бIаргашта операцеш ю отделени. ХIаьта акушерско - генекологически, хирургически, берий, кхиараш а сецна йола отделенеш йоацаш районни юрттел цхьаьккха а участкови больница а яц. ВорхI районе я противотуберкулезни диспансераш, пхе районе «скори помощи» станцеш, ерригача районашка санэпидстанцеш.

Кердача пятилетка шерашка стационарни а амбулаторно «диспансерни а учреждене сеть шеръе лерхI республике. Масала, город Назране, Орджоникидзевски, Ассиновская станицашка, Грозненски, Ачхой - Мартана, Урус - Мартана, Наурски, Шелковской, кхыча а районашка больницашк дарбаи корпусаш хьалъергья.

МалагIа новкъостал ду Грознерча медицински учреждеша юрташкарчарна?

Ерригa а районаш шоайчоай шефаш болаш я. Грознерча дукхача больницаше, поликлиникаша организационно - методически новкъостал ду шоай лоашефни йолча медицински учреждешта. Царна эшаш бола специалисташ ухийт практически новкъостал дара. Цул соагIа республика районашка дIа а ухаш Грознерча лаьрхха йолча бригадаша унахцIено мероприятеш чакхйоах, медицински инструмент, инвентарь кхыяр хьо. Дика шефаш ба аьнна шоай цIи хаьийтай № 1, 2 йолча больницай, цхьоалагIча поликлиника коллективаша.

Къамаш медицински кадраш кхеяра гIулакх мишта да?

ЛаьрхIа болча РСФСР паччахьалкхен соцамах Орджоникидзе, Махачкале, Ростове, Астрахане, Ставрополе, кхыча городашка а медицински институташка конкурса юкъе гIоргIоаца моттигаш къоастаяьй Нохч-ГIалгIайчен кагирхошта. Дийша баьнна а хIана дешаш а дукха вайнаьха кагий наха меллармий ба цу городашка. Цул соагIа Наьсаре, Шаьла, Урус - Мартане, Ведане, Ножай-Юрта, МалгIабике, кхычаь а хьайийллача медучилищай филиалашка а кийчбу дукха медицински болхлой. Укх шера цига кийчъеш йисте а ваьлча юрташкарча медицински учреждешешка болх беш хургва 300 соагIа саг.

ГIАЛГIАЙ ХЬАЛХАРА ШКОЛА

1868 шера 14 февpале лакха шилиндр а тулаш йIаьхо цьцна бакенбардаш йола цхьа эрсе хиннав Наьсарен района Бурочурча «крепосте». Нах хьаьIашагI а техка къега гIажалг урагIа а ухайташ къамаьл даьд цо:

— Таханар ди шун нехка юхьанца школа хьеллад дий да, — яьхай дворянина Протопопова. — Шун дикагIа долча тайппа 60 бер деша дегIаргдa укхаза. Оаха царна Iомабергба эрсийн Iарбийн ши мотт. Шоай наьна мотт бицбалийта беза цар.

Иштта сурт хьалхашка оттар сона укх деношка «Наьсарера лоамаш наьха школа» яха доцента П. Сименова яздаь брошюра дешаш. (араадаьнaд из 1935 шера, цу тIа дувцар 1868—1919 шерашка хинна хIама да). Набадах дугаш сайна бIаь шера юха тIехьашка а вага цу школе лиаза цхи сакьат даккхийтар сога цо.

Фу дага долаш вена хиннав гIалгIай мехка из хьоашин, сейдуьх хьайийллай цо Наьсаре из школа? «Школа дехкарийла я Кавказа кхоачим деррига довкъош, цуна органически хьисапе паччахьалкхенна дувзаденна хургдолаш берашта кхетам бала а из чIоагIбе а», — яздаь шийн циркулара тIа Кавказа учебни округа попечителa 1891 шера. Вешта аьлча, цу лоаман наьха школа кептеоа тIехьар хиннад Кавказа вIаштIа мига къамаш паччахьа тура къал дахийта берий дег чу дужаде.

ХIанз а долаш да Бурочу цу школа классаш чухиинa баьле бунаш санна доля хьарца цIалгаш, кхийш. Цу хана а хиннад уж кхы дукха эргало йоацаш. «Аз вьча докладах областной администрацие халкъа образоване министерствана дIаденнад уж цIеноаш докха а денна пайдана доаладаш санна», яздаьд Протопопова.

Иштта хиннай гIалгIай цаI мара йоаца школа чухиннa здание. Из кIахезача Наьсарерча районо заведующи Мальсагов Юсап вeлавелар:

— Тха районе хIанз болх беш керда цIеча кирпишках яь ткъаьвтт школа я. — йоах цо. — Царех 12 итт шера дешаш я, пхьъ—борхI шера, цхьа школа-интернат — итт шера, вожаш — юххьенцара. Из шера, вожаш — юххьенцара. Из цо юаца школа хиннача Бурочу, Наьсар-Керто, Яндаре, СурхотIе, Экажкъонгий-Юрта дукхаза вIаштIара яь 1000 бера лаьрхIа школьни здания я.

Цу ханарча педколлективе вeрригаш а 4 хьехархо мара хиннавац. Цаона юкъе цхьаь цаI хиннавац педагогически образовани йолаш.

— ХIанз тха районе болх беш 648 хьехархо ва, — дIахо дувц Юсапа.— Царех 217 йоккха опыт йолаш а педагогически институташ яьха а ба, вожаш юкъера специальни образовани йолаш а педінституте 3-ча, 4-ча курсашка дешаш багIаш ба.

Хала бахаш хиннаб цу хана Наьсарен школе болх бе яраьхара хьатIабаьхка хьехархой. «Стола-м хац сона, чуотта квартира лаха а вIашIIехьа цалаш Назране даргара гIертачa», — яхаш лаккхехьа латтача органашка летаьш кайдаташ ахийтад цу вай вийцача хьехархочо Брусякова.

— ХIанз тха Назранерча школашка болх беш болча ераьхара хьатIабаьхкача 180 хьехархочох цаI вахац наьха квартира, — дувц цо. Мальсагова. — Беррига а коммунальни квартирашка е школай коланка хьалдаьчча сийрдатача цIеношка бах.

Протопопова яздаьд цу деношка: «Назране эрсий ворхI цIа дах... миска да цар вахар кхыча къамаш наха юкъе». Тешаргвацар из хIанз город Назране цхьа дезал санна бахача 34000 наха юкъе кхоалагIа - дизлагIа дикъа хилла эрсий я кхыча къамах бола нах а ба аьлча.

Цу школо кийчбеш хиннаб кертерча дакъе полицаеш, купецаш, мурдаш. ГIалгIай меттала йист шиннача бере из бехктоккаме эзлага белгалъеш йола цхьа жIарг мо эпак кач оллаш хиннай.

Иштта, е шоай наьна мотт а эрсийн Iарбийн бер а ца Iомабеш бусаш хинчаб из школа яьккха дешархой. Цудукхьа тамеш а ю цу 60 едикагIа долча тайпайх бераш та юкъе мaгтахьарча кIаьнка мара экзамен дIа ца йоллалуш хиналга.

Сона хьалхашка вагIа цу школе деша ваьгIа 65 шу даьнна Аьлтем-Юрта хIанз хьехархо вола Мальсагов Дреса Бисе. Цо дувц:

— ЦIаьхха юрта цхьа моттиг елча кIаж а бена цу школе деша вахар со. БIеха, кхе пр классе. Хьехархоша хьаду къамаьл вIалла сона ца хезача меттала дар, халдар царех дош дагадаца, кхетаде. Из хало ца а лоалуш со а со санна дукха бараш а кхыметтал хьалхара отделени а ца йоаккхаш дIабахар. ТIаккха Советски Iаьдал даьнначул тIехьагIа ворхI бетта хьийха Владикавказерча педтехникуме деша вахар со. Цу хана дена бераштa наьна мотт хьехаш, царна кхетам луш хьавоагIа.

ХIанз хьожаргда вай паччахьа цу школана мел новкъостал даьд. Юххьанца уж Iомабарах ахча тела хиннад деша дагIача берий даьша-ноаноша. Цул тIехьагIа берригача гIалгIашта дIатIадиллад из декхар. ХIара кIурах лаьрхIа ахча гулде болабеннаб тIаккха... хьаналучаигаоа цхьаккха суэ йоацаш полицейски низаца шолхагIа гIоа техе хьадоаккхаш хиннад декхар. Шеоа эзар сом цIена пайда луш хиннаб школа паччахьа Iаьдала.

— ТIаккха Советски Iаьдала шерашка мишта да гIулакх? — хетт аз Наьсарен райфо заведующега.

— ХIара шера халкъа образоване лаьрхIа ши миллион сом ахча хьахец тха района паччахьалкхено. — йоах цо. — Царех укх шера школашта ремонт е а пристройкаш хьалъе а райОНО-на 57 эзар сом дIаденнад.

Дукха бераш долча дезалашта лаьрхIа хьайийлла кхо бIаь дешархо чуволa школа-интернат я цу районе. Цу чу бераш кхоаь, баракъа тIадувх паччахьалкхен чотах. Дагадехар сона 1883 шера цу къаьнарча школа педсовето эггара кхех долча бераштa хачеш-теи кочамаштеи лаьрхIа кIалд дехаш яьча решене тIа Владикавказерча халкъий училища директора Грушевскеe яьнa резолюци: «Берашта хьехарах хьегулдаьча ахчах... дукхьала книжкашкеи дешара пособешкеи мара хIама дIадахийта йиш йоацилага дIакайт аз.. ший кIаьнка хачи кочи Iалашде торо йоаца бер школе хьа ма дайталде». ЙиIигаш цу хана вIалла школе чуюташ хиннаяц. ХIаьта а 1897 — 1898 дешара шера лаьрхха халкъа училище директорагара бокъо а йиIха шиа цу йиIиг цу школе дIачуелар цу хана цига болa беш хиннача хьехархочо Зиэикова. Чуховшае къаьстта моттиг а йоацаш кIаьнкашца Iохоашабаьб уж. Из гIулакх школа уставо вIалла чогадеш хиннадац. Из бахьан долаш шийна лакхехьара бехк хилар кхераш школа смотрителя приказ тела: «Царна (йиIигашта — М. З.) укх тайпара порядок оттае: дешархой перемена йолча хана учительске юхе уллача кIаьнкаш боацача помещене чу хургба уж, хIаьта классашка дIачубоалхаш а, юхаарабоагIаш а преподавателашца хургба».

— Ма Iоадала хIама хиннад из, — аьлар сога Назранерча № 1 болча школерча йиIигаша, из аз дIадийцача.

1700 бер дагIа цу школе деша. Царех аханел дукхагIа ераш йиIигаш я. Ерригача района школашка деша дагIача 16884 берах 7923 йиIиг я.

М. ЗАНГИЕВ.

«СЕРДАЛО»
2-гIа оагI. 14 апрель, 1970 шу.

РЕВОЛЮЦИ КОТЪЯЛАР

КЕРДАЧА ТОЛАМАШКА

ГАЗЕТА КОРРЕСПОНДЕНТА ХАТТАРАШТА ЖОП ЛУ РЕСПУБЛИКА КУЛЬТУРА МИНИСТРА В. ТАТАЕВА.

Дуьна тхуна Советий Iедала шераша вай республика культурен искусствон дегIайовларца хиндерг хуьцамех.

Лоаша аьлча лаьрдIа ца валлал доккхий хуьцамаш хиннад вай республика культуре. Боарам боацаш дегIаенай халкъа искусство. Революци хинначул тIехьагIа эрсий къаман культурех кот гIортолга а еш, эрсий халкъа вежарий новкъосталца чIоагIа дегIаяха йолаелар оIамнгача къаьмий культура, цу лаьхъе Нохч-ГIалгIайчен халкъий культура а.

Кердача болхлой-аьзархой правительства эгара хьалхарча декреташка чIоагIа уйла тIайохийтар хьалла тIехьайиса хиннача пачхаьа Росссе окраинай культура дегIайоалаяра деша. Нохч-ГIалгIайчене хьийилар библиотекай, культура кIенай, кхыча культпросветучрежденей шерра сеть, геттара сика дегIаяха йолаелар художественни самодеятельность. 30-ча шерашка профессиональни коллективаш дьайилар республике. Поккха событи яр 1922-ча шер Грозне городской драматически театр хьаделлар. ТIехьагIо, 1938-ча шера, цу театрах М. Ю. Лермонтова цIи а тилла эрсий драматически театр дир. Цу шерашка хьадийллар Нохч-ГIалгIай драмтеатр, иллен халхарен пачхахьалкхен ансамбль, музыкальни училище, симфоническ оркестр.

Мишта кхоачашду Нохч-ГIалгIайчен халкъий культура дегIаяллара оша кадраш кийчъяра гIулакх?

Нохч-ГIалгIайчен халкъий культура дегIайолаяра хиланза эргйоацаш яр квалифицированни кадраш. Цу дакъе вайна чIоагIа новкъостал дир Луначарске цIерагIча театральни искусства Пачхахьалкхен институтош опери балетен Грузински театрош.

Къаман кадраш кхеяра гIулакха къьстта терко е баьлар республике 1957-ча шера. Цу шерашка Тбилисски хореографически училище йистелакхар дукхача вай республикерча кагирхоша. Ростовски культпросветучилище кхиихар нохчийн гIалгIайн йоккхача группа. Х. Нурадилова цIерагIча драматически театра поккха гIо дир цу театре хьайийллача кхаь шерарча студе. 1962-ча шера театра баьккар керда актераш — театра, музыка, кинематографе Ленинградски пачхахьалкхен институте выпускникаш. Дукха актераш кийчбир М. Ю. Лермонтова цIерагIча эрсий драмтеатре оIашйтIъеллача МХАТ-а студе филиало. 1968-ча шера Луначарске цIерагIча театральни искусства Московски институте хьайийллай Нохч-ГIалгIай студи. Дукха кагирхой ба вай республикера дIа а хьожабаь хIанз Москве тайп-тайпарча заведенешка деша баIгIаш. Масала, уж ба Доккхача театре чуйоагIача Московски Академически хореографически училище. Гнесиний цIерагIча музыкально-педагогически институте, Московски культура институте, Московски пачхахьалкхен консерваторе, кхычахьа. Нохч-ГIалгIай музыкальни училищен культурно-просветительни училищен а кийчбу вай республикерча культучреждененашта лаьрхIа культура болхлой. Дукхача музыкальни школашкех, Художественни школей юкхьйеццара музыкальни художественни образовани лу берашта.

Мишта дегIадоагIа халкъий доттагIал чIоагIдара стенца йола вежарашка йолча республикашта юкъера культура бувзамаш?

Къилбаседа Кавказа вежарашхайолача республикай театраши концертни организацеши дIа-хьа а ухаш шо-шоай искусство гойтыл гIа, искусствайи литература денош а хиша дIаэттад. Цул совгIа керда спектаклаши концертни программаши кийчъю режиссераша, художникаша, композитораша дIа-хьа а ухаш. ХIанз юбилей чакхдаьлча литературан искусствай денош дIадахьара РСФСР-а городашка гIоргья вай республика творчески коллективаш.

МалагIа совгIаташ кийчдаьд культура болхлоша Ленина юбилейна?

Из дош бехктокхаме а лерхIаш шоай низ кхоачар ду культуран искусствай болхлоша цу деза ден сийна. ДикагIйола спектаклаш, концертни программаш кийчъеш, уж города а юрта а къахьегамхошта гойташ нахацера буззамаш чIоагIдаьд культурни фронта болхлоша. Республикански театраша керда спектаклаш кийчъяьй, филармонен иллен халхарен ансамбли коллективаша кердача программех выступленеш ергьа.

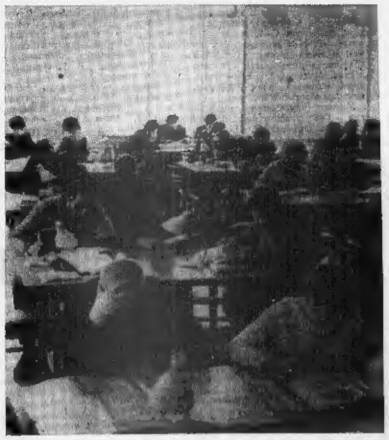

Книжкаш — массанена

Библиотечни гIулакхах дола Владимир Ильич Ленина весететаш кхоачашдеш, Нохч-ГIалгIайчен библиотекареша дукха хIама даьд беке нах книжкашца Iалашбара, керда читателаш юкъеозара, книжни фондах бизза пайда эцара.

Республика ерригача библиотекаша бахеча наха коммунистически кхетам пуш беш бола болх тIабераьбаь ба кIарса сага марксистско-ленински мировоззрени, коммунизмах бола тешам кхакийтара. Къаьстта терках тIабожийт оаха наха интернациональни кхетам балара.

10 эзар совгIа сег волча книжкаш дешаранта гIулакх деш республикански читальни зало укх тIехьарча наьь бетта деша нараденнад интернациональни кхетам баларе литература 5 эзар гергга книжка.

Къаьстта терко ю кагирхоца беча балха. Анкетировани яро хьадьенкар кагирхоьта ленински тIехьален интернациональни дешех дола литературен дIадовзийтара мел боккха лоархIам ба библиотека. «Вай мажен доаьол дельарча махкий чурча а арахьарча а ахкаре событеш йовзийташ дола литература» мичара кийслу, хьонейн аьнца аннета тIа отгадаьча хаттара жоп денача 130 сага 80 процент болча наха аьлар: «библиотекера».

Районийн юртийн библиотекаша боккха терхем тIабохийт пропагандаш интернационализмаях халкъий доттагIаленах йола ленински идеяш дIайовзийтара. Шоай балха планаш тIа цар делла дIама белгалдаькхад книжни фонд оIешIтIехьъехккаргера дениз йоаххий мероприятеш — ленински чтенеш, ленински урокаш, тематически сайренаш эрга кхачарца.

Республика дукхагIча библиотекай (Сунженски, Шелковской Грозненски, Назрановски, кхыча районий) читателаш дукхана къамех бола нах ба. Цунца дувзадеша цу библиотекай бола къаьстта лоаркIам болаш ба.

Сунженски района библиотекаша творчески а хьнмарва в бонк бу шийн читателашта гIулакх деш. Кхийнача махах 70 проценти дерригашта деша дегIа бераши библиотекай хадданза бола читателаш ба. Церна лаьрхIа В. И. Ленина произведенеши цун эахарех а бизяец а дола литературен дIадовзийтара читательски конференцеш, тематически сайренеш ю, устни журналаш уттаду.

Книжкаш дешеча берригача наьа чIоагIа яоа Советски Союза машар безача политика, коммунизм хьалхьарад дола литература деша. Цудуьна шу массаь дола дуккагIа деца каретеп общественно-политически литература. Масала, 1967 шера деша кареденнадар 122171 экземпляр зуле литература, хIаьта 1969 шера 132 600 экземпляр литература делар.

Нохч-ГIалгIайчен библиотекашта методически хьалха лаьа лаьа система республикански библиотека бола дикагIа бу, ерригача ведомствайн системайн централизни библиотекай Iилма — методически, библиографически балха координаци кооперировани йш цхьадола гIулакхаш даьд.

Библиотекашта долча новкъостала республикански библиотека отделени методически пособеш оттадаьд. Пособешта юкъа йола методически советаш, книжкай выставкаш, библиотечни плакаташ, массови мероприятеш.

ХIанз республике цхьанкъ библиотека яц Ленинан тIехьале дIайовзийтара дола гIулакхаш це деш.

«Ленин советски наьа дешарех юкъе кхача йоккхача темах йола йоккха материал Iоаю библиотекаша. Юбилей тIакхоачаш бахача балха итог эр хилар 1970 шера 7 апреле хьча «Нохч-ГIалгIайчен библиотекашта тайп-тайпарча читателашка В. И. Ленина произведенеш дIайовзийтар» яхача Iилма — популярни конференци.

П. ГОРБУНОВА,
А. П. Чехова цIерагIча республикански библиотека директора заместитель.

СУРТА ТIА: библиотека читальни зале.

Литераторий сийлен декхар

Советски Союза Коммунистически парти хьаь В. И. Ленин ваь 100 шу дуза деза ди тIехкхача гергагIертача хана хилар Российски Федераце писателий съезд. Цига дийцар вай кахарча проза дешеш, поэзи дегIайоалаяра наькъеш, вахара, драматургена, театрий оIаши юкъера бувзам, бераштa долча литературах.

Нохч-ГIалгIайчен литература викалаш болаш цига хилар писателаш М. Мамакаев, И. Базоркин, М. Сулаев.

Уйла тIеозеш а пайдена а дукха хIама кезар тхона съезде. Тхона кхы а чIоагIагIа ходелар парти, правительство, халкъ писателех чIоагIа тешеш, дош алара говзанчаша дукха дика хIама дарга дог доазеш уж хилар, вай хинарча наха а тIехьа тIайоагIача тIехьенашта а хьаьлашка писателаш боккхача бехктокхаме хилар.

Дега тоам беш де укх тIехьарча шерашка нохч-гIалгIай литературе проза дегIаяр. ДагадоагIа сона 1958 шу. Цу хана С. Арсанова «ДоттагIал доезача хана» яхар мара роман дацар вай литературе. Тахан вай да И. Базоркина «Бlаьшеренийн боаданарах», М. Мамакаева «Революци мурд», Сулаева «Товсолта поемара лоха воаля», А. Боковей «Беке къонгаш» мий а юкъдола а романаш. Романаш хьекилар — из да вай литература хIанз кхийна хилар.

Вай литература массехк книжка арадаьккхад Москве. Из бакъал долаш вай писателаш российски книжкаш дешераште бовзаш ба.

Цу тайпара, шийн бахьан доацеш дацар вай дош алара говзанчий творчестве лаьца съезде яьча обзорни докладеш тIа дийца хилар я.

Дукхача къамий меттала арадуала литература дегIадоалададах лаьца дукха дийцар съезде, цунца Къилбаседа Кавказа литературах а дуецеш, къаьстта поэзех. Эрсий меттала арадоалача литература декъе а хиннa дIаэттад из. Цо тешал ду хьалха кхыметтел шоай меттала йоазув довцаш хинначa къамий духовни вахар чIоагIа хувцадалара, цо доккхий толамаш дахара тешал ду цо. Къилбаседа Кавказа халкъий литература дегIадоаладара миттa терко еш хилар вежарашка долча халкъий цхьоагIо кхе а чIоагIъе гIертилга де ела довгIа, художественни творчества партийностен халкъален ленински принципаш тIа деррига литературни низаш идейно кхоталдара тешал ду цо.

Митта терко еш хилара дукхача хIамане декхарийла ду, эггара хьалха бокъонца дола, кхийна дьнна литература хьадара а еш. Укхаза вай литература къона да, кхычарел тIехьагIо къахнина да кхаш баьхан уттадеш кIантара вала гIерта йоц ду. «Заманан халкъах, хьалкашка дукхаьал ше бехктокхаме хила веза аха дешаш республика писателий двенз а хинна дIаейттад.

Белхлоаца, колхозхоаца, студенташца оIашагIбеттабалар, гарнизона салташта хьалхашка яь выступленеш, дешара конференцеш, тематически сайренаш... — из деррига а республика писателаша беча общественни балха цхье дакъе мара дац. ХIанз санна литературан искусствай общественни вахара юкъе дакъа лоацаш за хиннадац вай республика истори чухь, цIенна а митта дошха гIулакх царца долаш хиннадац, хIанз санна.

Укх юбилейни шера писателаш шоай произведеней турпалашца оIашагIбетталуш хиннаб.

Дукхьал вай книжни издательстве араяйцай художественни литература 30 цIи йола произведенеш.

ХIанз къаьстта белгалйоалаш а нохчийн гIалгIайн писателий творчестве ленински тема. Ше хьахулеш вай нохч-гIалгIайчен литература эггара хьалхара ьин а дош дар Дьаьнах, большевикех, Ленинах дола дош.

«Ленинах дола дош». Митта цIи йолаш да хIанз арадаьнна нохч-гIалгIай писателий поэтически коллективни сборник. Цу тIа а ленински темах язъь дикагIа йола стихаш поэмаш. Ленина халкъаца бола бувзам хьаьлкхаб цу произведенеш тIа. Из бувзам церна гу Нохч-ГIалгIайче эрга лына тоавлерца, керда нах — коммунисташ, Ленина идеяш чакхьмара тIехьа къовсам лелабу нах хьакилерца.

Российски федераце писателий кхоалагIча съезде дийцарена тхега йиш хилийтар республикий писательски организацешта гергагIара декхараш дикагIа бIарга дег а довза я. ХIаьта уж дукха, доккхий, бехктокхаме да. Церех сона хетачох, керттерачарех да къона литератораш дегIабоалабар, церна творчески къахьегара новкъостал дар. Книжкаш дешарашь дика тIанийцад къонача писательий Ш. Арсанукаева, Х. Сатуева, Ш. Окуева, Г. Гагиева, А. Кусаева, сборникаш. Цар творчески балха тематика кIоаргагIа, гражданственность йолаш я.

ХIаране дукхагIа къахьегам шийн творчески бехктокхам хоалбеча, сона хетарга, литература дегIадоалаярча дукхагIа толамаш довзарга.

Мехко белгалдоаккхаргда сийлахь — доккха ленински юбилей. Из ойх хIаранена деза ди да доккха цIей да. Ленински юбилей вай республика писателашта йола партийни, граждански, творчески экзамен я.

Р. АХМАТОВА.
Нохч-ГIалгIай АССР писателий союза правлени председатель.

ХАЛКЪА ГIУЛАКХ ДУ СОВЕТСКИ IИЛМА

Нохч - ГIалгIай Iилма-тохкама бIарча цхьа институт хьайир 1934 шу долалуча юкъе. Института хьалхашка декхар оттадаьлар Нохч - ГIалгIайчен халкъий истори дIанадарца, метташ, литература, юкъара культура дегIааларца юкъенна йола Iилман проблемаш Iомаен Iилман наькъаца кийчъяь оIашатIехкъяхен. Долча, тха института керттера декхар — из да гуманитарни Iилман дегIадоалададалга. Цу декхарашца таргъяь я института структура а. Болх беш я исторически, археолого-этнографически, метта, литература, Iилман атонаьа сектораш.

Раьза хиннa белгалдаккха, доагIа, доалланхарча къамий республикай Iилман учреждений къаьст - къаьстача Iилмахойн, СССР Iилмай Академе институтий доккхача вежарашха долча новкъосталагIа тха институт къамех йола Iилман кадраш кийчъяра декхарах керттерча дакъе лоархIаяь хилар. Укх тIехххьарча итт шера тха института болхлоех 15 сага Iилмай кандидатий степень яьхтара диссертацена защита яь. Царех цхьабараш преподавателалла болх бе пединституте бахаб, хIаьта 9 саг тха институте болх беш ва. Царех ба из. М. А. Абазатов, И. А. Оздоев, В. Б. Виноградов, З. К. Джамбулатова, Х. В. Туркаев, Ю. А. Айдаев, Х. Ю. Сеидова, кхыбараш.

Укх тIехххьарча кхаь шера вузаш йистелька ткъаьх къона болхло тIакхийттад институте Iилман болхлошта. ЧIоагIа тIабирзаб уж Iилман дисциплинаш Iомарa. Институте практически болх баьчув тIехьагIа СССР Iилмай Академе институтешкарча аспирантуре деша хьожавьа оаха виъ болхло. Вож къона болхлой тха института чухь Iилмай кандидатий степень яьхкара квалифицировани Iилмай культура галхошта тIачIоагIбаь а диссертацеш кийчъеш а ба.

Укх тIехххьарча 12 шера тха институто а цхьадолча дакъо кхыча институташца цхьана а кепатеха араьхай цхьа эзар авторски листага дIакхоачаш ерригa объем а йолаш йола итташ монографеш, Iилман статьяш, фольклорий произведенеш, хIаьта дуккхагIа йола Iилман статьяи монографеши къонача Iилман болхлоша кердача, хьалхагIа Iомаянза йолча проблемех язъяь я.

Цу Iилман белхашта юкъе белгалдаха доагIа Нохч-ГIалгIайчен исторех, археологех, этнографех, меттаех, литературах лаьца кIоаргга даь тохкамаш.

Института карагIдаьнна тоъал доккха хIама да кхаь меттала (эрсий, нохчий, гIалгIай) «Советски нохч-гIалгIай литература исторе очеркаш» кепатеха араяхар.

Укх тIехххьарча ялх шера тха института историкаша, арахьара тIаэзача историкашца цхьана оIашагIтеха боккха болх кийчбаь шин томах латта Нохч-ГIалгIай АССР очеркаш» яхаш. Нохч - ГIалгIайчен революци хиллехьарча исторех дуцаш йола «Очеркий» хьалхара том кепатеха араьяккхар 1967 шера «Советски Iедала 50 шу дузача юбилейга». Советски ханарча исторена (1917 — 1965 шш.) хетаьча очеркий шоллагIа том укх гергтарча бетташа кепатеха араиле эхаш я.

Цу деррригача шерашка чIоагIа болх баьб Нохч - ГIалгIайчен шира памятникаш археологически Iомадеш. Институто из болх баьб вай мехка воккха археолог, Ленински преме лауреат, историческ Iилмай доктор Е. И. Крупнов керте латтача Къилбаседа - Кавказски археологически экспедицеца цхьана. Из болх боккхаш лоархIаме ба вай республика халкъий исторена духтIадовлара хинна ца Iеш, ерригача Кавказа шира историе довзара а. Нохч-ГIалгIай чу даьча археологически тохкамa результаташ хьахвенкхий тха институто а московски издательства а араьяккхача монографешкех Iилман статьяшкех. Царах белгалдаккха доагIа тха институтой СССР Iилмай Академе Археологически институтош цхьана Москве араьйица «Нохч-ГIалгIайчен шира хIамаш» яха доккха сборник.

Къаьстта белгалбаккха безам боагIа вайнакха фольклор гулдаши кепатохаш институто баь болх. Института архиве я фольклор дувцарашкарен гулдерашкарен хьанйца халкъа дувцарий 700 авторски листи халкъа иллей ашарийи 800 произведенеш. Кепатеха араьяккхай нохчий фольклора кхо том, гIалгIай фольклора цхьа том, нохч-гIалгIай музыкальни произведеней шин том (300 йиш), кепатеха араякха кийчъеш я «Нохч-ГIалгIай музыкальни фольклор» (550 произведени). Кепатохаш я нохчий фольклора 4-гIа том. Кийч а даь, эрсий меттала Москве кепатеха арадаккха аьна дIачуденнад «Нохч - ГIалгIай турпал эпос» яха сборник, эрсий меттала кепатоха кийчдеш да «Вайнаха иллей творчество» яха сборник.

А. А. САЛАМОВ,
Нохч-ГIалгIай истори, метта, литература Iилми - тохкама института директор.

ЦИФРАШИ ФАКТАШИ

Нохч-ГIалгIайчен городашкеи юртешкеи къахьегамхошта коммунистически кхетам пуш, цар культура лакхъеш беннаб болх бу театрий, клубий, культура дворций, библиотекай, кхыча культурно-просветительни учреждений коллективаша.

1970 шера январь тIакхоачаш Нохч - ГIалгIайче яр 382 библиотека, 350 совгIа клубни учреждени, 326 киноустановка, 3 театр, филармони, шин музей.

* * *

Революци хилалехьа Нохч-ГIалгIайче Iалаьмате чIоагIа во латтар бахача наха деш дола медицински гIулакх. Бахо нах дукха бовра, къаьстта бераш.

1913 шера Нохч-ГIалгIайчен ерригача городашкеи юртешкеи деррига а 118 больнични меьнги мара бацар, уж а керттерча даькъе казакий станицашкеи юртешкеи дар.

Дукха а дувзагIйолча юртешка больницаш яцар. г. Грозне 10 эзар сага лаьрхIа 4 лор мара вацар. ХIаьта ерригача юртешка 7 лор мара вацар.

ХIанз бахача наха гIулакх деш медицински персоналаш вола 5764 саг ва.

Республика я 240 амбулаторно - поликлинически учреждени, 72 дарба ду больничи учреждени, 280 фельдшерско-акушерски пункт.

Нанаи бераи лорадар шерра сеть йиллай.

1970 шера 1 январь тIакхоачаш 37 кхалнахьи бераи консультаци, 300 бераи яслеш беши яр.

Республика бина беш 9 санаторий-курорт, 3 профилакторий а.

ХОЗАЛА ХЬАСТ

ФОТОРЕПОРТАЖ

Республика къаьнагIа йолча дешара заведенеех цаI я Грознера музыкальни училище. Цун ялх отделене шиь бIаь ах бIаь совгIа саг деша воагIа. Укхаза я вокальни, дирижерско-хоровой, фортепьянни, теоретически халкъа инструментийн отделенеш. ХIара шера из училище йисте а яьккха вай республика районашка, лакхехьарча дешара заведенешка кхоатткъа саг дIа-хьа вода.

1940 шера хьалхара выпуск хилаш ши саг мара араяцензар училища. Уж ба хIанз Грозняча № 1 йолча музыкальни школи преподаватель, РСФСР заслуженни хьехархо Л. М. Михайловская, училище музыкально-теоретически дисциплина хьехаш йола Е. М. Павлова.

Цу хана дена ткъо гаргга выпуск хиннад. Цун чотах вай республика районашка а городашка а хIара шера дукхагIа хулаш латт музыкальни школаш. ХIанз ткъаьннегга дIакхаьчай уж.

Музыкальни школаш кадрашца Iалашъярал совгIа выпускникий чотах шийн хьехархой коллектив а дегIакхуьл училище. Из чакхьяьккхачул тIехьагIа Москвеи Ленинградеи консерваторешка яьха хIанз цига хьехаш ба С. Димаев, М. Климашевская, В. Агаркова, А. Ахвердов, директор Л. Брайловский, шитта кхыбараш.

ХIанз училище деша бааIача кагирхоех ткъаь итт саг гIалгIайн нохчийн къамах нах ба. Цхьа дезал санна барттайна их дуккхача къамех латтa дешархой коллектив.

Дешархошта эзара бехктокхамегIа йола ха я хаIнзаръяр: кастта дIайолалу бIаьстен сесси. Царех цхьабараша укх шера дипломаш эцаргда. Дукха ха йоацаш дешархой дIа хьа хьожабир училище. Ткъаь пхийтта выпускника республика районашка ваха безам хилар. Наьсаре, Галашка, Ведана, Нажай-Юрта шитта кхыча лоиман районашка баха лаьрхIад цар. ХIаьта укх деношка къаьстта сихбеннаб училищера болх. Шера Iамадаь дешар кердадоаккхаш ба дешархой. Цул совгIа В. И. Ленина юбилейна йоккха музыкальни программа а кийчъю цар.

Дирижерско-хоровой отделене II курса занятешка хилар со. Занятешта кулзалдеш яр хоровой дисциплинай хьехархо Долтмурзиева Айшет. Москверча Гнесиний цIерагIча музыкально-педагогически института дирижерски хоровой факультет чакхъяьккхачул тIехьагIа цIа а ена укх массехк шера цу училище хьехаш я из. Белгалде доагIа шийн болаш йода говзал, знанеш кагирхошта цо камаьрца дIалуш хилар. Долтмурзиевас хьехача дисциплинах дика кхет берригa дешархой, тIехьеусаш цхьаккхе вац.

Фортепьянни отделене III курсе деша баIараш керттерча дакъе мехкарий ба. Царна юкъе хIанзле дика доашаш белгалъяланнай Льякова Лида. Дешарах дика кхетош, шийн професси кIоаргагIа Iомалра берригa низ тIабохийташ хьайоагIа из.

Училище вахарах лаьца, цун преподавателийи дешархойи хьинарерча гIулакххех лаьца кхы дукха а массалаш доаладе йиш я. Искусства къона специалисташ кийчбеча дукха карагIдуьл училища коллектива.

С. БЕРДОВ.

Лаккхерча сурта тIа: дешархо Л. Льяновай (Iохайна ялар) цун хьехархо. Т. М. Никонорова; (**шоллагIча сурта тIа**): А. Долтмурзиева занятешка.

Д. Васильева сурташ.

НАХА ДУКХА БЕЗА УЖ

Ножай - Юрта района самодеятельни артисташ дукхача хана дена дика бовзаш ба шоай хозача ашарашца, иллешца, халхарашца.

1962 шера района художественни самодеятельноста коллективо хьалхара моттиг яьккхар республикански къовсаме. Самодеятельни искусство дегIайоалаяеча доккхий толамаш даьхарах района культура цIей коллективана 1963 шера иллен халхарен халкъа ансамбла цIи лу. Цу шера къона коллектив йоьхийт вай Даьхен столице. Цига ансамблана лу РСФСР культура Министерства, РСФСР композиторий союза, ЕррегIсоюзни хоровой общества, культура болхлой центральни Комитета хьалхарча лагIай дипломи Лихачева цIерагIча завода хьалхарча лагIан дипломи.

Кхозза кхы а — художественни самодеятельноста шоллагIча, кхоалагIча, воархIагIча республикански къовсамашка хьалхара моттигаш йоах Ножай-Юрта района коллективо. Цу хана чухь ца ансамбль шозза Москве хиннай.

1967 шера района артисташа дакъе лаьцар Советий Iедала 50 шу дузаш городе Ростове хиннача торжествашка. Самодеятельноста искусства ЕррегIсоюзни къовсама лауреата цIи елар ансамблана.

Цу шера Съездий Кремлевски Дворце заключительни концерта юкъе дакъа лоацаш дика толамаш дахарах СССР культура Министерства, СССР культура болхлой профсоюза ЦК юбилейни Сийлен грамота, елар ансамбла коллективана.

1967 шера Дагестане Нохч-ГIалгIай АССР литературан искусствай денош долча хана къахьегамхошта художественни гIулакх деча дика дакъа лацарах Ножай-Юрта района халхарен иллен халкъа ансамбла ДАССР Лакхехьарча Совета Сийлен грамота елар.

Ше хьахиннача хана дена ансамбла коллектив мехка дукххача городашка хиннай. Из нийзай Свердловске, Тбилисе, кхычахьа.

Искусстве гIулакх дара деррига вий вахар дIаденнад Нохч-ГIалгIай АССР заслуженни артиста Б. Эльмурзаева.

ХIаьта хьан дог довгIаргдац говзача пандарча Э. Церебиева лекхача хозача ашарашка ладувгIа! Ансамбль кхаьиннача дийнахь дена струнни оркестра хьалхле лелаю цо, концертмейстер ва.

Районни художественни самодеятельноста юкъе нохчий кхалнаха дакъалоацаш хилар цун балха тIехь эггара дикагIчарех цаI да. Юкъа ца езаш дика йовз самодеятельни актрисаш Амаева Маша, Пашаева Зара, Межидова Хели, Илисханова Жила.

ХIанз ансамбло керда программа кийчъяьй В. И. Ленина юбилейна хетаь.

А. ТИМИРХАНОВ.

ХЬОНА, ДАЬХЕ, ТХА СОВГIАТ

(Йистедоалар. Доладу I-ча оагIо тIа).

мехкдаьтта 600 тонн я.

Митинге къамаьл даьча «Грознефтехимзаводы» объединене керттерча инженера **В. В. Серова** белгалдаьккхар юбилей сийне мехкдаьтта чакхдоахараша тIаьйша деккхараш хаман хьалха кхоачашдаь хилар. Духхьала укх шера хьалхарча квартале планал совгIа ярахийта дизельни доагор, бензин, смазочни даьтташ, парафин, фенол, ацетон, спирт, кхыйола мехкдаьтта продукташ бIаьш азараш тоннаш я. Пятилетка шерашка объединене коллективо дIахьах лаьрхIачул совгIа паччахьалкхенна баь пайда 5 миллион сом да. Кхонбера тIехьа къоалсем доаттабарах дIадоахача шерен укх шера хьалхарча квартален кходаьа 29 эзар тонн мехкдаьттен мехкдаьтта продукташ.

Митинге хинначар чIоагIа уйла тIаяхийта лаьийтIар ах бIаь шу хьалха В. И. Ленина цIерагIа мехкдаьттен мехкдаьтта продукташ нийца кхийта эшелон дIайигача **М. Г. Горбачева** даьча къамаьлага. 25 саг сайла а волаш Москве из эшелон дIайига тIадиллар сона. Хьала ха яр из, вай къонама паччахьалкхен коостагIаша машинаькъаш, тIаьцI доходеш моттигаш нийсъалар баьхан долаш В. И. Ленин наь 50 шу дузача хана мара дIакхачаьхар тхо Москве. Цига Совнаркоме В. И. Ленина бIаргаго ираз хилар са Грозненски мехкдаьттахойша цар совгIат дIахьийтарах баркал аьлар В. И. Ленина, цо дийхар вай мехка мехкдаьтта продукташ чIоагIа эшаш хиларна дувзаденна грозненцаша уж дукхагIа хийтара хьинаре къахьегар. Тахан сона гу Грозненски мехкдаьттахоша В. И. Ленина васкеташ толамца кхоачашдеш хилар, аьлар цо шийна къамаьл чакхдоаллаш.

Ленински къахьегама вахте латтача технологаша доахача толамех дийцар В. И. Ленина цIерагIча Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода воккхагIволча оператора. Социалистически Къахьегама Турпала **И. И. Ведерникова**. Тха завода коллективо толамца кхоачашъяьй пятилетка хьалхарча диъ шера плани укх шера кхаь бетта задании, планал совгIа реализаци яь продукци ахташ эшелонаш я. В. И. Ленин ваь бIаь шу дизара сийка тIайийца социалистически деккхараш толамца кхоачашдергда тха коллективо.

Планал совгIа даьккхача мехкдаьттах хьаь продукци кийчъеча хьинаре дакъа лаьцад Грозненски производственно - транспортни контора болхлоша, аьлар конторa оператора **С. А. Аскабелиева**. В. И. Ленин ваь бIаь шу дузача доша дикача къахьегама толамашца накъаьоагIа тха коллектив. Мухь дIабахийтара хьалхарча квартала плен 102,4 процент кхоачашъяьй цо.

Митинг чакхйоалаш къамаьл дир Грозненски машинаькъа станце начальника **Л. Н. Никалос**. Планаг совгIа-но тхьоалагIа эшелон шоаш дIалога хилар белгалдаьккхар цо. Из эшелон кийчъеча хьинаре къахьийгад коммунистически къахьегама ударникаша. Царна юкъе на диспетчер, комсомольско - кагирхой смена кулгалхо Адуев Султан, поездаш вIашагIъехка Тараторкин Иван, сигналист Королева Ирина, кхыбараш.

Торжественни митинг чакхъелар. Духовой оркестро Советски Союза гимн локх. Цул тIехьагIа дIайхийта кийчъяь латтача эшелона дIатIа я вахе КПСС Грозненски горкома шоллагIча секретара А. Я. Давыдова тепловоза дикагIволча машинистага, коммунистага В. Г. Олимпиега дIалу путевой лист.

Массане а дика нийь хиаба, шуй яхаш лоацаш а доахаш локхата оркестраца накъаьаькхар эшелон.

Б. КОСТОЕВ.

ГРАЖДАНСКИ ОБОРОНА ЗНАНЕШ—МАССАНЕНА

Граждански оборона чоанар наьл довргIоне ха, хIаьта, хунна иа йоатгIара пропаганда яра творчески организацешта хьалхашка латта деккхараш дуцаш совещани хилар укх деношка Ростове. Цига гулбеннабар Къилбаседа Кавказан Нижни Волгей автономни республикай, краей, областей, вникалаш: йоазонхой, журналисташ, культура, кино, радио, телевидене болхлой. Ноха - ГIалгIайчера баьхкабар ГО (граждански оборона) штаба начальник полковник Н. А. Кокарев, ГО знанеш пропаганде штаба начальникa гIонча М. С. Рудин, «Ленина никъ» газета редактора заместитель А. Абдурахманов, «Комсомольское племя» газета физкультурей спортен отдела заведующи Ю. Гройсберг, телевидене воккхагIвола редактор В. Горемыкин, писатель С. Чахкиев.

Совещани хьайийллар Ростовски областе граждански обороне начальника, облисполкома председателя В. Ф. Маланка.

«Граждански оборонана пропаганда а творчески организацешта лоацаш долча дакъах: доклад йир Российски Федераце граждански оборона штаба начальника генерал-лейтенанта Малинина. Цо белгалдаьккхар шийна доклади дIа мел лоархIаме гIулакх да граждански оборона пропаганда яр.

Доклад лоацаш къамаьлаш дир Волгоградски телевидене воккхагIа волча редактора Н. А. Ванешова, Дагестана радио воккхагIа волча редактора Завьялова, «Ставрополье» яхача альманаха безаткхаме секретара Анцулова, Къилбаседа-ХIирий радио воккхагIа волча редактора Фарзиева, Грозненски студе телевидене воккхагIа волча редактора Горемыкина, Краснодарски йоазонхочо Маркосьянца, Адыгейски радио редактора Духу, Ростовски журналистий Союза отделене председателя заместителя Навозова, Астрахански радио воккхагIа волча редактора Студенце, «Черноморская здравница» яхача газета воккхагIа волча латт сотрудника Васева, РСФСР-а йоазонхой Союза правлени секретара Закруткина, Ростовски поэта Долинске.

Къилбаседа Кавказан Нижни Волгей творчески болхлойи творчески организацеши граждански оборонана пропаганда еча доккха дакъа лацар тIехьехаш хьайкара дир Совещане.

Вахача наха юкъе граждански оборона пропаганда ш хьинаре дакъа лацарах кийнйоазон, кино, радио, телевидене, болхлошта мансели творчески коллектива, «СССР граждански оборона отличник» яха знакаш граждански оборона республикански штаба сийлен грамоташ елар. Царна юкъе вар Грозненски телевидене воккхагIа вола редактор Горемыкин Василий. «СССР граждански оборона отличник» яха знак елар цунна, хIаьта Грозненски телевидене коллективна «Сийлен грамота» елад.

С. САЙДОВ.

В. И. ЛЕНИНИ ГIАЛГIАЙ ЛИТЕРАТУРЕИ

«Вайнаьха литература» яха дош оалача хана юха а Ленина цIи йоаккх вай. Советий Iаьдала эттара халагIа долча 1919 шера Ленина «Американски журналисте хаттарашта деша жоп» яхача шийна балха тIа яздаь дар: «Шийна лоIамца а кортамукъа а дерригa къамаш хьалхйдара, цар наьна меттала дола литератураш дегIадоалахара а уж массанаьха хIадовзийтара а мамогга новкъостал ду оаха». Иштта йолча ленински кийсача политиках даьнна беркат да вай литература а. Цудуьа тамаш йий Ленин цун керттера турпал хинна дIаоттар?

Лоамин довкъашка, дунен хабар магтахьа мара ца кхоачача кIоаргача чIожешка Ленина цIи дIйхезача хана шоай баьчча бахкабувцам тIара адаме моастагIех лета турпал волаш санна хетар лоамарошта. Цунна тешал дене да Зязиков Бахьаудина «Турпала вахархаре ийс да» яхача повеста тIара, цхьа дакъа.

— «Малав из —Серго? — хаьттар Мандречо Албогачиев Юсапига.

— Из-м Ленина доттагIа ва, хIаьта Ленин — вай революце баьчча ва, — аьлар цунга Юсапа.

Шаьрча яра тIолла хIака говрана цо воддашехьа уж цIерш шаьръеш водар Мандре: Серго, Ленин, революци. Ма вокх бар Лениш бIаргагулга. Эса чIожара нака ха мо тешнеш ккх болаш хургва-кх из. Турпал мара хила йиш йий паччахь дIаваьккхача революце баьчча?..»

ХIана лоархIар-те Мандречо Ленин из сурт долаш хила веза, аьлча? Цу хенара халкъа идеал шийна тайпара хIларах да из.

Къахьегамхошта дентара денга динагIа вовзар Ленин. Партийни агитатораша, революционераша наха дIавовзийтар из. Ленина декретойта дувцачох кхетаж боагIар нах. ХIаьта Къилбаседа-Кавказе контрреволюцеца тIом лаьттача хана, 1919 шера, Ленина лоамарошта новкъостала массейн миллион сом дийтадар.

Вайнах, берригаш хIана бал аьна, бе гера а делла революцен оагIонгахьа баьнналга хоеш цар Ленин Г. К. Орджоникидзегара хаьца телеграммаех, кхьача хоамех. Къонача Советий Iаьдала эттара халагIча хана а бицлуш хиннабац Ленина лоамарой. Из вовш бар уж, цудухьа 1920 шера 2 ине хиннача ГIалгIай съезда резолюце тIа кхаь дар:

«Хало Iайшача лоамарошта новкъостал дарах оаха дег тIара баркал оал Совета Россеца дуней дерригача къахьегамхой баьчча Ленина. Къахьегама ГIалгIайчено шийна беррига низ тIабохийтаргба из тешам бекъбара!»

Халкъа туш дир Ильича сий дола гIуллакхаш. Цо «къьона вина юстар йовккхаш, найсон толам баьб, хьалха веьцар новкъа воаккхаш нерде дуне даьд» (А. Ведзижев). Цудухьа гIалгIай меттала йоазон литература эттара хьалхарча произведенешка дуцаш дедадир Ленина сурт. Мальсагов Зоврбика арадаьккхача «Абатая тIа (гIалгIай хьалхара учебник)» кр Ленина вахарах даьца очерк. ХIаьта 1924 шера къаьсттача книжкаца арабаьлар З. Мальсагова «Ленини дешари» яха болх. Хьагучох, Ленин кхалхалехьа из баь ба из. Просветительски хинна Iаш ер болх, из шерра даьржа публицистически йоазув да. Марксистски Iилма дарде а дувцаш дувц автора вайнаьха социально-экономически а культурни а вахарах.

Йоазонхоех цхьаннена мара бIаргавайнавац Владимир Ильич. Из ва Гойтов Iаддал-Хьамид. 1921 шера Бакх хиннача Малхбоалехьарча халкъий съезда делегат хиннав из. Тайп-тайпарча халкъий вакалаш юкъе а бохийташ цу съездо шийна делегаци яхийта хиннай Ленин волча. Цу делегацеца хержа вахийта хилар А.-Г. Гойтов. Ленина нах тIаэцача цIагIа хиннав из. баьчча кулг лаьцад, цун къамаьлага ладийгIад. Из ди диллуш вацар йоазонхо. Баьчча вайх къаьстача шоллагIча дийнахь яйир А.-Г. Гойтова «Ленина сийна» яха очерк. Ленин волча ше хинна да дагалувцаш йоазонхочо. Цо язду «Ленин волча делегаташа тайп-тайпара къамаьлаш дар. Бакъда Ленина тIехьара дош а дийха шийна уйлаш хьахьийча, кхы тIехьа тIавла хIама долаш цхьаккха хилантар. Дерригa, оаха ала лаьрхIара, тхона миттта цIена, йолаш болаш гучадаккха ца хайпара хьаькьар цо...».

Вай торкал де дезаш да автора шийна очерка тIа гойташ дола Ленина хун. Юкъарча дегIара, тесса, кIоазига кIайила йолаена модж йолаш ва из. Вешта аьлча, куцах цхьа мугIарера саг санна ва, бакъда Ленина хьинар, хьакъал... дуаца эттача, автора хьахьокх вайна гениальни волча сага сурт. Реалистически гойзала шийна тайпара котало я из.

Прозица Ленински темах лаьца издаьр А.-Г. Гойтов ва. «25 январе юрта зеденнар» яхача шийна очерке тIа прозаика, халкъа кодам буйзаду Iаьрждененача Iалама суртаца. Цул совгIа, вайна хьалхашка дувхьалъотт цу деной документальни сурт, гуш ба хало тIакхаьча нах цхьоагIонна кхотабенна цхьа саг санна дIаьтта хилар.

Цхьайолча произведенешка доккха идейни маIан долаш хул Ленина сурт. Вазоркин Идриса «Тамара» яхача пьеса вIашлдухьал отт къьнача замнена тIехьа бола кулакаши, хIаьта дикача, цIенача вахарга сатувсаш йола Тамарек. ТIоIо лов шийна цар тIалоаттадеш дола Iазап. бакъда Ленина бюст шоай цIагIара уж дIаккха белне. Тамара духьалйола царна. конфликт ирлу, техьагIо царех ед да йоI дIа а йода. Символически хинна дIаотт И. Вазоркина «ВIаьшерений бойдонтара» яхача романа чакхе: вай халкъо революега беш хинна хала а чоалхане а никъ йоккхача гойзалца баьшхавул тIехьагIа хьатIаотта керда вама юнц йоазонхочо. Укхаза цун хьалхара вIи санна кIоаргача лоамашка дайн хьотт Ленина сурт.

Иттех шу хьалха лаккхерча литературин хурешка дешаш волаш Ленина ваьхача цIагIа ваха хиннавар Веданжев Ахьмад. ТIаккха вийзо йоазонхочо «Ленин ваьхача квартире» яха очерк. Шийна дег тIара везаш йола баьчча декларативни хьисап вуацац автора. Очерк Iоешаш вайна гу Ильича цIагIа чура хIамеш, вай дешаш гIалгIашна Ленина хам беш аьлнаг, тешала довладу йоазонхочо Ленин вовзаш хиннача наха аьнар. Автора лирически монолог санна кхелла а баьнча йола очерк.

Тахан а тIехьа вай йоккхо хIара гIа Ленина цхьана боаккхеш санна хьахьокх йоазонхоша. Аьнначунца ювзанна догайохийтарга вай Осмиев Хьамзата «Золдусхан» яхача дувцара тIара цхьа моттиг. Юртара цхьа хала ункхо чехха районе хIаьнга везаш я къона лор Золдусхан. Машин аькъна йола из МТС-а директор волча. Лово цунца къамаьл деча хана царга лаьдуагIаш «Аьтта оагIорахь шийна кора юкъе доаллача сурта тIара, цхьаккха дош тувла ца долийташ деш дола къамаьл дIахаза а доагIача бесса из дашха а гIерташ санна кIоаргача хьажъалера шийна шийна бIарг кIезига вIашка а тоIабаь Iочухьежаш вагIар са мел доаллача сага вовзаш вола адамий доттагIа. «ХIаьта директора шийна кхашкара балхаш сиха да, машин кхьар лаха хьайна аьлча» сурта тIара Iочухьежаш вагIача Ленина а, цу дешашта раьза волаш хьажа юкъе шод баллача санна хетаделар».

Иштта вай вахарца хьинайна вулеф, вай мел дер зуаш волаш гойтт Ленин. Баьчча вла дик-дикагIа долй дош лоха ба вай йоазонхой, цар цхьайболчар произведенеш илли а хинна дукхача шерашка екаш я радио, телевидени- гIолла, сценаш тIара, къаьстта Хамхоев Ахьмада иллеш.

Дунен сIа эттара сий долашагIа болчарех волча Ильича 100 шу дузаш дола деза де гаргалоагIаш латт вайна. Образ дайм юцаргьа вай литература.

ДАХКИЛЬГОВ ИбрахIим, филологически Iилманий кандидат.

II-гIа Украински фронт, 1944 шу. ТIалькшне воллуш [illegible]
С. Лоскутова сурт. ТАСС фотохроника.

ДУНЕ ЦХЬАН КIИРАГIА

БЕРАШ ДОАДАЬРАШКАРА — ЖОП ДЕХА

Дерригача дунено эхь кхайкхаду бераш доадаьна израильтянашта. Шийна мехкадеш агрессораша леладеча кердача зуламаша дIахо хьу гитлеровски палачашеи американски империалистешеи адамлена дукхьала даьча зуламий йIаьхха список. Акхача оамалагIа 30 египетски школьник верах «Египтера Сонгми» аьнна цIи тиллай «Унита» яхача итальянски газета. Маьрша баьлача Сонгми яхача вьетнамски юртарча цхьа трагически кхел тахан доаз ийхха юзаенна хургья Эль-Бахр яхача египетски юртарча берийи Абу-Заабалерча металлургически завода болхлойи гатедеца.

«Фантом» яхача американски самолеташа нах боабу, гIирсаш хIалакду Къулба-Малхбоален Азе а ГIаргарча Малхбоалене а. ХьалхагIа цIи яьккхача метто уж лехкараш американски шоллагIчахьа — израильски летчикаш хилар мара кхы бацхало иц. «Халлхетилга» хIанз американски паччахьалкхен департаменто кхо ца деш официально хьаькхайхадий я, палачий кулгех довлла цIий Iодоаккхалургдац.

Израильски агрессорий керда а акхача зуламашта эхь а кхайкадеш. польски общественни деятельница Т. Синтлика ТАСС корреспондентага хьаькхайкадир:

«Бер дерал сий доанашагIо а долаш хIама фу хургда? Фашисташ а шоай салтий эгара дикагIа йола оамал лоархIаш хиннай «ниж тIаетташ зизаш атахарах. Цар цхьаккха къахетам боацаш бераш доадаьд. ХIаьта адамлено кхы тIера даргдоацаш эхь кхайкадаьд цу къотIашта. Цар гIулакх дIахо дахьа гIерт израильски оакхарий».

Даьча вона тIера хьалийна зуламхой шоай лераш йоае гIерт. Бакъда, Абу-Заабале бомбаш чуйиттача хана санна хIанз оалалургдац царга из «навигационни» гIалат да. Школана бомбаш чуйиттай дийнахь деккъа хана, хIаьта школана гонахьа гIолла цхьаккха тайпе тIема объект а хиннац. Вешта факташа гIулакх мичад бандатий-м! Геттара сий доацача валарцен бакъдола хIамаш теркале ца ловц хиларцен мара кхетаде йиш йолаш дац израильски «кхрала Даяна селларa эхь доацеш хьаькхайкадаьр: нагахь санна бераш доадаьдале а, доадаьдаш, «тIема объектана чухьа уж хиннадаь мара-м.

Из «бехказло» корта боацаш хилар гуш да. Кхьеттел английски «Дейли телеграф» санна дола, массаза агрессора оагIув хьаллувцa газета а даланзар израильски бомбаш чуйиттa нах боабарах йола материал кепатоханзен из бIаргадайначун дешаш дэалатанзен». «Хьвезваш тIаухар» «Фантомаш». ТIехьежжаеш етташ яр бомбаш. Школана кхийтар пхи бомбен ши ракета».

Терроараш цIий Iоухийташ зенна зуламашеи Iарбий мехкий халкъаш кхерадеш гора оттадеш гIерт израильски агрессораш. Цхьабакъда, цар лийрхIар кхоачаш хургдолаш хилензар. Израильски авиане акхагIча тайпара цIаькха а бомбаш чуеттаро Iарбий эгIазалк гоамала хьалхьоаяьша Iеш, бахь гIулакх котдаллалца йолча дола къовсам лоаттабе соцам а бийтаб царга. «Эль-Муджахид» яхача алжирски газета белгалдоаккхачох, «денгара ди массаза доал деча зуламаша хьагучабоакх Израила агрессини империалистически чулоацам, кхы тIа а чIоагIъю шоай кортамукъал бахьан долаш къовсам лоаттабе лаьрхIача Iарбий халкъий уйла».

КАНЦЛЕР БРАНДТ ВАШИНГТОНЕ ВА

10 апреле Вашингтоне дIайолаеннай ФРГ канцлера Брандтаи США президента Никсонеи переговораш. Переговораш официально дIа а йолаялалехьа вIашагIкхийттав Брандтаца вахо ФРГ оборона министр Шмидти паччахьалкхен секретарь Роджерси, хIаьта Брандт ше Техасе, малхбузенгермански салтийн эскараши Iомалуш йолча американски ракетни школе ваха хилар.

Техасера бундесверовски эскара доакъош долча гIолга айхха «американо-малхбузенгермански доттагIал» хьахьокхар санна лоархIаш вIаштIехьдаьккхадар. Шеко яц, американски малхбузенгерманиски империалисташ вIашагIбувзаболийташ дараш НАТО ше йолча лоаттаярен чIоагIъярен дакъе юкъара хьешташ хиларах.

Юкъарча рынка доазонел чухьа малхбузенгермански промышленникашна айхха цхьаца гIулакхаш леладе гIерт американски капиталисташ. цар новкъосталца Европа экономикана кхы а кIоаргагIа юкъебила вIаштIехьдалар лотдоахаш. Шийна оагIонгахьара Малхбузен Германе а сатувс цу экономически группировкана юкъера ФРГ керттера лоархIам кхы а дукхагIа чIоагIбара США-гарча новкъосталах пайда эцарга. Экономически дешаша уж ши мохк объективно вIашей барта бахара новкъостал деш, массехк гIулакх да. Масала, США-на хьашт да шийна продовольствий Европе йохка кхахийтар. хIаьта ФРГ-ена — из ййар. Малхбузенгермански промышленность. Малхбузен Европе эттара чIоагIагIен духхагIа дезIаенен хиларах тара, цхьаккха а кхиш йоццача тайпара кийча а США-на хьашт долаш йолча торговлена «либерализаци» е.

Цхьабакъда, ФРГ-енеи США-неи юкъерча гIулакхашка барт вIашагIа ца кхетийташ дола цIенхашта дешаш а да. Уж дар Шмидти Роджерси вIашагIкхийттача хана эгара хьалхарча аргIанна хьовхадаьраш. Американски кепайразоно беча хоамагIа. министраша йийцар эгара сатоагIа «йола проблема — Малхбузен Германе американски бIу лоаттабарга дIадодар юхаметтаоттадарах дола дош.

Из къаьнара проблема къаьстта бухьъаьчнаь Никсона правительство, хIанз Малхбузен Европерча гуамски доктрина принципаш юкъеяха гIертарна дувзадена. Нагахь санна цу доктрина маIан Азе къамий кортамукъален болам азватий шоай кулгалца тоIабелта деле, Европе деш дола къамаьл тIема гIулакхашка дIадолачун доккхагIа дола дакъа НАТО-га гIолларча шийна партнерашта кагдолларa хьаьтехьа да.

Официально лоархIаш да 230 эзар саг ах латта американски эскар Малхбузен Германе лоаттадарга США хIара шера 800 миллион доллар дIадодаш хилар. ХIаьта дерригa а хьайнйача, конгресса экономически комиссе эксперта Аикхейма баьча лоархIамагIа. из бIу лелабарга дIадодаш 4 миллиард доллар да.

Общественностен конгрессон беча низагIа хIанз дIаухийтача ку дерригача акхча доккхагIа дола дакъа ФРГ-ега шийна дIатIаэцийта гIерт американски правительство. ХIаьта, нийсса юкъоагIорахьара, малхбузенгермански кепайоазоно беча хоамагIа, Брандт США вахав американски бIу Европе лоаттабарга дIадодачох Малхбузен Германе лоаца дакъа кIезигдайта дагахь.

Американски платежни баланс вона хьал тIа хилар теркалдича, догдаха хала ла, малхбузенгермански правительствана хетар ВIашагIкхетийттача Штаташ кхоачашдергхиларга. Цу тайпара, бух болаш ба сов бIаьхбенна американо - малхбузенгермански къовсам. Из проблема боккъонца къолстаелга хургдар цхьа територени тIара американски бIу арабаккха яхаш ВIашагIкхийттача Штатий шеррача общественносто дIадехаш кхоачашдаьвах. Цу тайпара решени, шеко йоацаш, Европера машар чIоагIбара хьашташа ма яхара хургьяр. Цхьабакъда, духхьал из да вашингтонски политикаша де ца тугар а.

ГАЛЬВАНИЗАЦИ Ю СЕАТО-на

«Вьетнамизаци» а яь, вьетнамски тIемах кьолаяллалца чуллачара цун новкъостална Вашингтон хьалхьяла гIертара яьсса политика гуччахьа юкъагIоаш латт. Кортамукъало яхача непайоазон агентства беча хоамагIа, къаьстта шаьра хьегучадаьлар из Меконг яха хий декъадееннача юкъе. Цига сийбенна шоай бIуна меттал сайгонски марионетний эскара доакъош дIаустийташ боаьх американаш. Цхьабакъда, американски авиацеи США тIема кемашеи шоай хурдаь хьаллоацашехьа а, 1970 шера кхаь бетта укхаза тIема низах вохаьаье 18 эзар сайгонски салте. Из бахьан долаш марионеточни бIуна тIема низ чIоагIа эша а беннаб, тIема денал юха а даьнад.

Къулбехьен Вьетнаме тIема вьтува на балар лоаллахарча мехкашка — Лаосеи Камбоджеи — агрессин шеоъарца а хIаьта иштта СЕАТО яха тIема блок чIоагIъярца а юха айийде гIерт ВIашагIкхийтта Штаташ. Из агрессини союз ВIашагIкхийтта Штатий новкъосталца 1954 шера вIашагIъеллаяр Малхбоален халкъий къаман-кортамукъален болам тоIабар духьа.

Формана СЕАТО членаш я ВIашагIкхийтта Штаташ, Англи, Австрали, Франци, Нови Зеланди, Таиланд, Филиппинаш, Пакистан. Цхьабакъда, укх тIехьарча шерашка царех дукха ираш блока агрессивни мероприятешка дизза дакъа ца лоацаш юхаьийнай. СЕАТО сессешка, ма дерра аьлча, яьсса я Франце моттиг. духхьал формана мара кхача гIулакхаш та дакъа лоацаш эа Пакистан. Австрале тIа-тIа чIоагIагIа духьале ю США-с Вьетнаме лоаттабеча тIема юкъе австралийски бIухо дакъа лацара.

Цу хьалашка блока «санатизани» яра байрака хIал хIана СЕАТО-на тIаерзае гIерт американски стратегаш гуамски доктрина. Практике цун маIан да Лаос, Камбоджа, Малайзи, Индонези санна дола мехкаш СЕАТО-на юкъеоза гIертар. Камбодже ЦРУ яь реакционни переворот цу агIорахьа баьнкха эгара хьалхара гIа санна лоархI Вашингтоне.

Цхьабакъда, СЕАТО-на гальванизаци яра американски планашта Къулба-Малхбоален Азерча халкъий духьаленаш хьалхашка чатт. Кхетаме уйла йолаш долча «Нюсвейк» яхача американски газета белгалдоаккхачох, американцаш чугIертар «гIойле йолаш дац шоай мельжена позицеш американски гебагIна новкъосталца чIоагIъе гIертача Азе мехкашкарча антинародни режимашта мара».

Американски империалисташ шоай мехкий чура гIулакхашта юкъе гIертара дукьала лоаттабу къовсам кхы тIа а чIоагIбеш да Азе халкъаш.

ЛЕСОТО ЦIИЙ МОХКАДЕШ ХИННА СОБЫТЕШ

Шийна мехкадеш доанаш латт патриоташтеи волшенен юкъе гаьнарча Лесото яхача африкански мехка. «Таймс» яхача газета беча хоамагIа, мехка къилбаседане гIертача лиравче тIом тIа кIезигагIа вийнавале а 100 е кхьметтел 150 а саг вийна.

Лесоторa цIий мохкаду событеш — фуннагIа дaь а, колониальни довла зIанарех тар ма лу дукхагIа африкански мехкаш доахкаде гIертача империализмаи неоколониализмаи удаони отрида дакъа шоаш дIаийнача къулбехьен-африкански расисташа лелабеча тийшача болхах хьахинар. Империалисташа цу гIулакха пайда эц доллача хIамах — мехкаш экономически гIулакхашта тIехьадиса хиларах, цхьайола племенаш а хIанз а шо-шоаш къьста хиларах а, колонизаторашца барта хилар бахьан долаш хIинна тоадена барашца цхьана гIулакхаш леладарах а.

Лесотох лаьца аьлча, Басутоленд яха хьалха хинна из ингалски колони шийна лоIамагIа а хинна дIайолаеннай 1966 шера октябре. Мехкарча Iаьдала керта эттав племенаш баьчаех цаI — Къулбехьен-Африкански Республика расисташа айхха вувзенна вола Джонатан. Цун новкъосталца английски колонизаторий когаметта сихха баьккха хьерттаб къулбехье африкански колонизатораш, хIаьта массаза а цу мехка бахаш хьабоагIача наьха хьал тоа на даларал совгIа, кхы тIа а телхад.

Джонатана делаеча антинародни политикана доздайболлаш духхьалъякхай прогресса парти. Деррига патриотически низаш шийна гонахьа кхота а даь, цу парте божкха толам баьккхаб 1970 шера январе хиннача парламентски хоржамашка. 60 моттигах 35 кхаьчача прогресса партега формально бокъо кхаьчай правительство вIашагIтохара. Цхьабакъда, из кховчешилленавр. Къулбехьенафрикански расисташ хьал а лоацаш. Джонатана паччахьалкхен переворот яь, чрезвычайни положени оттаяь, полицейски низаш тIадихьад оппозицена. Юххера а, боккъонна тIом болабир патриоташта духьале.

Лесоторча событешка кхераш ладувгI африкански общественность.

Г. ШИНКИН. (ТАСС).

Редактор **М. К. ЛЬЯНОВ.**

ЛадувгIа, хьажа

РАДИО
14 апрель

6.30 — Юрта Iуйре (эрсий меттала). 6.45 — Ашараш. 6.50 — Хоамаш. 7.00 — Москва. 7.20 — «Грозненский рабочий», «Комсомольское племя» газетий обзор. 7.27 — «Сердало» газета обзор. 7.35 — Москва. 8.15 — Передачай программа. 8.22 — «Тхона дахье ена» яха концерт-илли. 8.45 — Халкъа тIаьхьожам болх беш ба (гIалгIай меттала). 9.00 — Москва. 16.00 — «Къонча тIехье» (гIалгIай меттала). 16.15 — «Общественни порядок лораеш», яха радиожурнал (эрсий меттала). 16.45 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала). 17.00 — Ноха - гIалгIай иллешна хелхаран ашараш. 17.30 — «Вай индустриальни мохк» (эрсий меттала). 17.45 — Промышленноста болхлошта йола передача (нохчий меттала). 18.00 — Керда хоамаш (нохчий меттала). 18.15 — Керда хоамаш (эрсий меттала). 18.30 — Ашараш. 18.40 — Москва. 19.30 — «Къонах» (нохчий меттала). 20.00 — «Прогресса аьныж» яха радиожурнал (эрсий меттала). 20.30 — Ашараш. 20.30 — Москва.

ТЕЛЕВИДЕНИ
14 апрель

18.00 — Передачай программа. 18.05 — Телекерлдадараш (нохчийн эрсийн меттала). 18.35 — Киножурнал. 18.45 — «Иллеш» «Дуней тIа байракх» яха документальни новкъа» (нохчий меттала). 19.10 — Дуней тIа байракх яха документальни фильм. 19.30 — Акхарча денна ленински юбилейни совгIаташ. 20.20 — Ленински юбилейни вахте котбаьннарашта дола концерт. 20.50 — Дуней халкъашта юкъера хьал довзийтар. 21.00 — Передачай программа. 21.05 — Сийлахь - доккхача вахара оагIош «Шаи бохдаи чакх» яха художественни фильм.

РАДИО
15 апрель

6.30 — Юрта Iуйре (нохчий меттала). 6.45 — Ашараш. 6.50 — Хоамаш. 7.00 — Москва. 7.20 — «Грозненский рабочий» газета обзор. 7.27 «Ленинан некъ» газета обзор. 7.35 — Москва. 8.15 — Передачай программа. 8.27 — Матвее Блантера илли. 8.45 — СССР а Лаккхехьарча Совете хоржамаш деча накъадолеш. «Парте доаш наха юкъе доржаде» (гIалгIай меттала). 9.00 — Москва. 16.00 — Сийлахь-йоккхача Котален 25 шу дизарга яха передача. Дайн бераши (нохчий меттала). 16.15 — Концерт. 16.45 — Керда хоамаш. (гIалгIай меттала). 17.00 — Москва. 18.00 — Керда хоамаш (нохчий меттала). 18.15 Керда хоамаш (эрсий меттала). 18.30 —

ТЕЛЕВИДЕНИ
15 апрель

18.15 — Первоклассникаш болх ара ши урок. 18.00 —Передачай программа. 18.05 — Хьа наьна мотт (нохчий меттала). 18.20 — Спортивни дневник. 18.30 — Телекерлдадараш. 18.45 — Хоамаш. 18.50 — НОТ — Юрта бахаме. Колхоза а совхоза а организационно - бахама план (нохчий меттала). 19.05 — Сийлахь-доккхача вахара оагIош «Ленински моттигашка гIолла» яха телефильм. 19.50 — Ленинизм — вай байракх. В. И. Ленина тIеххьара къамаьлаши, статьяши, письмоши, хIаьта социализм а коммунизм а хьалъечарах цар доархIе (йистедоалар). 20.10 — Шоана, бераш. 20.30 — Передачай программа. 20.35 — С. Бадуев. «Бешто». Х. Нурадиловa цIерагIча театра спектакль (нохчий меттала, эрсий меттала йоакх).

ХАОТТАМ

Тахан республике гIоллаш Грозни хуьалуш мораш а йоаш, йоачаш а йолаш, малхбузехьара гIаьтхьача боарме, цхьаза чIоагIа мух а хьекхаш ха хила а фегара температура 25—30 градус йIовхал йолаш хила а тарлу. ДIазорча шин дене шин бусо хуьалуш мораш а йолаш, хьалхарча ах юкъагIа хIезигдукха догIа а делхаш, малхбузехьара гIаьхьача боараме мух а хьекхаш ха хила а фегара температура бийсашка 5—10, денощка — 15 апреле 11—16 градус. 16 апреле 17—22 градус йIовхал йолаш хила а тарлу.

Метеостанци.

КЕРДА ХЬАЙИЙЛЛАЙ...

Дк тIехьа хоалуш йоагIа город Грозный. Ийдархой хьашташ дикагIа кхоачашдара шерра шера аьна а еш болх бе дIайолайолийт вай городе керда промышленни кхачени товерий тикаш, кхыйола торгови точкаш. Самардийнахь, 12-ча апреле, Грознерча керттерча универмага лалла хьалъь а яьна, болх бе дIайолаллуча цун филиала юхе дукха ийдархой гулбеннабар. «Марша доагIалда шо!» яха дешаш доккхийча злапашна ядаь тьалтеха да тикан маIар тIа. Ийс сахьат доълача хана грозненски горисполкома председатела заместителя В. А. Цызмана цIе лента хоададаьчул тIехьагIа тика лаIараш шерра хьа а йиллад. продавецаша безаме тIаэц ийдархой. Тика помещени чIоагIа сийда, паргIата я. Хоза кийчъяьй хIамаш юттача эша средстваш, пхьегIаш, мебель, электрически, кхылола товараш чудола секцеш. Мебель йохкача секце къаьстта дукхен тайп-тайпарен мебель я. Цига а Ростовера, Орджоникидзера, Армавирера, иштта Грозненски «Терек» яхача фирмера тайп-тайпара мебель. Дукх дIадолхар электрически товараш, пхьегIаш, мебель, ОРСК-3 яха холодильникаш, кхыдараш.

Шовзткъа болхло ва кердача тикачу болх беш. Бетта цар вохка лерхIа тайп-тайпара товараш 350—400 эзар сома маьха да. ЛерхIар кхоачашде ка йела шуш новкъостий.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный, Ленина улица, 11 (3-гIа этаж). Телефонаш: редактора—3-44-90; редакторa зам. — 3-30-11; безаткхама секретара — 3-34-30; партийни вахарa, культурин, промышленностен отделий — 3-42-30; Юрта бахамайн письмойн отделий—3-42-28.
«Грозненский рабочий» издательстве типографи. Революци проспект, 7/84.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Ленина, 11 (3-й этаж). Телефоны: редактора—3-44-90; зам. редактора—3-30-11; ответственного секретаря — 3-34-30; отделов партийной жизни, культуры, промышленности — 3-42-30; отделов сельского хозяйства и писем — 3-42-28.

Типография изд-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции, 7/84.

СФ03071. Заказ № 2080.